

Azərbaycan Respublikası

Təhsil Nazirliyi

**İqtisadi inkişafın müasir mərhələsində vergi qanunvericiliyinin tətbiqi
sferasında meydana çıxan problemlər və onların həlli yolları**

Hazırladı-Leyla Qafarova

Elmi rəhbər-dos.Ə.Ə.Əliyeva

UNEC SABAH

Azərbaycan Dövlət iqtisad Universiteti

May 2018

MÜNDƏRİCAT

GİRİŞ.....	3
I FƏSİL. İqtisadi inkişafın müasir mərhələsində Azərbaycan Respublikasının vergi qanunvericiliyinin xüsusiyyətləri	
1.1 AR-da vergi qanunvericiliyi, AR vergi qanunvericiliyində vergitutmanın formaları, dövlət, muxtar respublika və bələdiyyə vergiləri.....	6
1.2 İqtisadi inkişafın müasir mərhələsində vergi qanunvericiliyinin rolu və ölkə iqtisadiyyatının inkişafına təsirləri ...	16
II FƏSİL. Vergi qanunvericiliyinin tətbiqi sferasında meydana gələn problemlər və həlli yolları	
2.1 Vergi qanunvericiliyin tətbiqi sferasında meydana gələn problemlər-Dünya və Azərbaycan miqyasında.....	25
2.2 Vergi qanunvericiliyin tətbiqi sferasında yaranan problemlərin həlli yolları.....	32
2.3 Vergi qanunvericiliyinin tətbiqi sferasında yaranan problemlərin həlli yolunda ölkəmizdə görülmə işlər.....	41
Nəticə və təkliflər.....	47
Ədəbiyyat siyahısı.....	50

Giriş

Mövzunun aktuallığı. İqtisadiyyatın müasir mərhələsində dövlətin ümumi idarəçilik nəzəriyyəsinə baxsaq vergi idarəçiliyini onun əsas tərkib hissəsi olduğunu görürük. Vergi idarəçilik dövlətin idarəetmə fəaliyyətinin sosial cəhətdən ən aktual olan sahəsidir. Beləki, vergi qanunvericiliyində çatışmazlıqlar birbaşa büdcəyə vergi daxilolmalarının həcmnin sürətli şəkildə azalmasına səbəb olur, ölkədə vergi hüquq pozuntuları ehtimalını yüksəldir, eləcə də sosial gərginliyi artırır. Vergi Məcəlləsində edilən dəyişikliklərdə və əlavələrdə olan səhvlər vergi qanunvericiliyinin tətbiqindəki problemləri daha da çoxaldır.

Mövzunun işlənmə dərəcəsi. İqtisadi inkişafın müasir mərhələsində vergi qanunvericiliyinin tətbiqi sferasında meydana gələn problemlər və onların həlli yolları həm ölkə miqyasında həm də dünya miqyasında aktual məsələ hesab olunur. Vergi qanunvericiliyinin tətbiqi sferasında yaranan problemlərin iqtisadiyyata təsiri bir çox iqtisadçıların tədqiqat mövzusu olmuşdur. Bu sahədə müxtəlif ölkədən müəlliflərin, o cümlədən Paul Adolf Volcker, Thomas Sovell, Arthur Laffer kimi müasir iqtisadçıların araşdırmalarına rast gəlmək mümkündür.

Araşdırmanın obyekti. Vergi qanunvericiliyinin tətbiqində meydana çıxan problemlər təşkil edir.

Araşdırmanın predmeti isə vergi münasibətlərin hüquqi tənziməsi məqsədi ilə qəbul edilmiş Vergi Məcəlləsi, beynəlxalq müqavilələr və milli qanunvericiliyin normaları təşkil edir.

Tədqiqatın məqsəd və vəzifələri. Tədqiqatın məqsədini dünya təcrübəsində vergi qanunvericiliyinin tətbiqi xüsusiyyətlərinin və vergi münasibətlərinin öyrənilməsi və AR-vergi qanunvericiliyinin inkişafı baxımından təkliflərin irəli sürülməsi təşkil edir.

Bu məqsədlərin həyata keçirilməsi baxımından qarşıya növbəti vəzifələr qoyulmuşdur:

- AR-nın eləcə də dünya vergi qanunvericilik sistemini nəzərdən keçirmək tətbiqindəki baş verən problemlərin analiz edilməsi
- Problemləri analiz etdikdən sonra onlara uyğun olaraq həll yollarının təklif olunması
- Həll yollarının iqtisadi eləcə də sosial təsirinin araşdırılması

Tədqiqatın empirik (təcrübi) əsası. Mövzunun araşdırılması zamanı sistemləşdirmə, müqayisə, təsvir metodları əsasında yerli və xarici müəlliflərin vergi qanunvericilik sistemiylə bağlı elmi əsərlərinə, tövsiyyə xarakterli beynəlxalq sənədlərə, konvensiyalara, həmçinin dövlət daxili qanunvericiliyə müraciət olunmuşdur.

Müdafiyyə çıxarılan müddəalar və nəticələr. Tədqiqat nəticəsində müdafiyyə çıxarılan əsas müddəalar aşağıdakılardır:

- Vergi orqanları vergi qanunvericiliyin tətbiqi zamanı Vergi Məcəlləsinə, Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına və digər normativ aktlara zidd olan hərəkətlərə yol verməməlidir.
- Vergi orqanları Azərbaycan Respublikasının iqtisadi inkişafını əsas tutaraq vergi ödəyicilərlə arasındakı şəffaflığı qorumaqlıdır.
- Vergi qanunvericiliyinin tətbiqi zamanı həm vergi ödəyiciləri həm də vergi orqanları öz vəzifə və hüquqlarını bilməlidir.
- Vergi qanunvericiliyinin tətbiqi ölkənin iqtisadi və hüquqi maraqlarına zidd olmamalıdır.
- Vergi qanunvericiliyinin tətbiqi zamanı çıxan problemlərin həlli vergi orqanlarını marağı əhatəsində olmalıdır.

-Çıxan problemlərin qarşısını almalı və həll yollarını təhlil edərək həyata keçirməlidir.

Araşdırma metodları.Tədqiqat zamanı beynəlxalq vergi qanunvericiliklə milli vergi qanunvericiliyin müqayisəli təhlili,analiz,sintez kimi tədqiqat metodlarından istifadə edilmişdir.

Araşdırmanın elmi-praktik əhəmiyyəti ondan ibarətdir ki dünyanın bir çox ölkələrinin vergi qanunvericiliyinin fəaliyyət prinsipləri haqqında məlumat əldə etməyə imkan verir.Bununla yanaşı,tədqiqat zamanı gəlinən nəticələr və irəli sürülən təkliflər qanunvericiliyin təkmilləşməsi baxımından önəm kəsb edir.

Araşdırmanın strukturu.Buraxılış işi girişdən,beş yarım fəsil əhatə edən iki fəsildən,nəticədən və istifadə edilmiş ədəbiyyat siyahısından ibarətdir.

I FƏSİL. İqtisadi inkişafın müasir mərhələsində Azərbaycan Respublikasının vergi qanunvericiliyinin xüsusiyyətləri və iqtisadiyyatda rolu.

1.1AR-da vergi qanunvericiliyi, AR vergi qanunvericiliyində vergitutmanın formaları, dövlət, muxtar respublika və bələdiyyə vergiləri.

İqtisadiyyatın müasir mərhələsində vergi qanunvericiliyin əsas məqsədi ölkənin sosial-iqtisadi inkişafını təmin etmək, əhəlinin həyat şəraitinin yaxşılaşdırmasını nəzərə alaraq, vergilərin vaxtında və tam şəkildə ödənilməsini təmin etmək, eləcə də vergi bazasını genişləndirmək, vergi ödəyicilərinə xidmət işini standartlara uyğunlaşdırmaq və vergi orqanlarıyla vergi ödəyiciləri arasında münasibətləri daha da yaxşılaşdırmaqdan ibarətdir. Vergi qanunvericiliyi ölkənin vergi siyasətini həyata keçirməsi qaydalarını tənzimləyir.

İqtisadi inkişafın müasir mərhələsində AR vergi sistemi ölkəmizin təsərrüfat mexanizminin fəaliyyətini təmin edir həmçinin təxirəsalınmaz ehtiyaclarını maliyyələşdirməsinə kömək edir, büdcə kəsrinin atmasının qarşısını ala bilər.

İqtisadi inkişafı təmin etmək məqsədilə AR-da vergi sisteminin normativ-hüquqi bazası vardır ki, bu normativ-hüquqi baza aşağıdakı prinsiplər əsas tutulmaqla həyata keçirilir:

1. Qanun qarşısında hüquq bərabərliyi prinsipi
2. Vergi ödəyicilərinin bəzi kateqoriyalarına verilən vergi imtiyazlarının qanunla təsdiq olunması;
3. Vergi siyasətinin sabitliyi, eləcə də ardıcılığı prinsipi;
4. Vergi yığımları zamanı şəffaflığın təmini prinsipi;
5. Vergi xidməti orqanları tərəfindən Azərbaycan Respublikasının qanunlarına zidd olan hərəkətlərə yol verilməməsi və s.

Azərbaycan Respublikasının Vergi Qanunvericilik sistemi sabit olmayan tarixi inkişaf mərhələsindən keçmişdir.

İlk müstəqilliyini əldə etməmişdən qabaq yəni , 20-ci əsrin əvvəllərində ölkəmizdə vergilər üç istiqamətdə müəyyənləşdirilmişdir. Bunlara birbaşa vergilər, dolayısı vergilər və rüsumlar aid edilirdi. Büdcə gəlirlərinin çox hissəsini mədən vergisi, torpaq vergisi, əmlak vergisi təşkil edirdi. Dolayısı vergilərdən büdcəyə daxil olanların əksəriyyəti gömrük rüsumların və aksizlərin payına düşürdü. Azərbaycan Cümhuriyyətinin təzə yarandığı bir müddətdə dövlətin maliyyəsi olduqca ağır idi. Bu müddətdə Siyasi sabitsizliyin, işsizlik müşahidə olunurdu. Dövlət xərclərinin artmasını nəzərə alaraq dövlət vergi siyasətinin formalaşmasına kömək edən qanunlar paketi hazırladı. İlk vaxtlar vergi sahəsində iş keçmiş Rusiya imperiyasının müvafiq qanunlarına düzəlişlər həmçinin əlavələr edilməklə məhdudlaşdırıldı, daha sonralar isə vergi qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi məqsədilə dövlət müxtəlif vergilər haqqında ayrı-ayrı qanunlar qəbul etdi. 1919-cu ilin yanvar ayında dövlət gəliri 600 milyon manatdan çox təşkil edirdiki, bunun da 400 milyon manatı dolayısı vergilərin və neft məhsullarının payına düşürdü.

Azərbaycan müstəqilliyini itirdikdən sonra, yəni SSRİ tərkibində olduğu bir dövrdə ölkədə bir neçə vergilər mövcud olmuşdu:

əhalidən alınan gəlir vergisi (1943),

subaylardan, tək adamlardan, kiçik ailələrdən alınan vergilər (1944),

kənd təsərrüfatı vergisi (1953),

tikililərdən alınan vergi, torpaq vergisi,

nəqliyyat vasitələri sahiblərindən vergilər,

kolxoz bazarlarından birdəfəlik rüsum,

gömrük və dövlət rüsumu

2-ci Dünya müharibəsindən sonra əhalidən tutulan vergilər nisbətən azaldılmışdı.1946-cı ildə hərbi vergi ləğv olundu. 1975-ci ildə isə aylıq əmək haqqısı 70 manatdan çox olmayan fəhlə və qulluqçulardan vergi tutulmurdu. Aylıq gəliri 71-90- dək olan fəhlə və qulluqçulardan tutulan gəlir vergisi təxminən 1/3 qədər azaldılmışdı. 1979-cu ildən artıq vergilərin sayı artmış, aşağıdakı vergilər dövlət büdcəsinə daxil olan vergilər siyahısına daxil edilmişdir:

- dövriyyə vergisi
- dövlət müəssisələrinin mənfəətindən tutulan vergi
- əsas vəsaitlərdən və dövriyyə fondlarından ödənişlər
- renta ödənişləri
- mənfəətin sərbəst qalığı
- kinofilmlərin baxışından ədə olunan gəlirdən vergi
- kolxoz və kooperativ təşkilatlarının gəlir vergisi
- meşə vergisi
- dövlət əmlakının satışından alınan gəlirdən tutulan vergilər
- digər vergilər və rüsumlar

Azərbaycan Respublikasının vergi sistemi müstəqil dövlət olduqdan sonra,1991-ci ilin sonu, 1992-ci ilin əvvəllərində təşəkkül tapmağa başlamışdır.

Bu təşəkkül prosesini üç mərhələyə bölmək olar:

1991-1992ci- illər- Bu mərhələ birinci mərhələ hesab olunur.Azərbaycan Respublikası müstəqillik əldə etdikdən sonra vergi sitemində əsaslı dəyişikliklər və yeniliklər müşahidə olundu. Belə ki, 1991-ci ilin dekabrında “Əlavə dəyər vergisi” həmçinin ”Aksizlər”haqqında, 1992-ci ilin iyun ayında“Hüquqi şəxslərin mənfəətindən və gəlirlərin ayrı-ayrı növlərindən vergilər” eləcə də“Fiziki şəxslərdən gəlir vergisi” haqqında qanunlar qəbul edilmişdir.

1993-1996 ci illər II mərhələni əhatə edir.Bazar iqtisadiyyatının mövcud olduğu bu mərhələdə mövcud şəraiti nəzərə alaraq bir neçə yeni vergi növləri haqqında

qanunlar qəbul edilmiş və qanunların normativ-hüquqi bazası hazırlanmışdır. Belə ki, 1993-ci ilin fevral ayında “Torpaq vergisi”, 1995-ci ilin mart ayında “Əmlak vergisi” və “Mədən vergisi”, 1996-cı ilin dekabrında isə “Dövlət yol fonduna vergilər” haqqında qanunlar qəbul edilmiş həmçinin vergi qanunlarının tətbiqi ilə bağlı təlimatlar eləcədə əsasnamələr işlənib hazırlanmışdır.

1996-cı ilin sonu 2000-ci il üçüncü mərhələ hesab olunurdu. Bu mərhələdə əsas məqsəd vergi qanunvericiliyində qanunların təkmilləşdirilməsi olmuşdur həmçinin müvafiq vergi qanunlarında düzəlişlər və dəyişikliklər edilmiş, Respublika Prezidenti 1999-cu ilin yanvar ayında bilavasitə vergi orqanlarına da aidiyyəti olan “Dövlət nəzarəti sisteminin təkmilləşdirilməsi və sahibkarlığın inkişafı sahəsində süni maneələrin aradan qaldırılması haqqında” fərman imzalamışdı. Bu mərhələnin sonunda 2000-ci ilin iyul ayında “Vergi Məcəlləsi” qəbul edilmişdir. Hal-hazırda da vergi hüququnun əsas mənbəyi Vergilər Məcəlləsi hesab olunur. Müasir iqtisadi inkişaf mərhələsində vergi qanunvericiliyini təkmilləşdirilməsi, qanunvericiliydə boşluqların aradan qaldırılması üçün Vergi Məcəlləsində dəyişikliklər eləcə də əlavələr edilir. Bu da vergi qanunvericiliyinin tətbiqi zamanı meydana çıxan problemlərin qarşısını almaqda mühüm rol oynayır.

Vergi qanunvericiliyindən danışarkən vergi siyasəti, vergi mənbələri, vergi orqanları kimi anlayışlara açıqlama vermək zəruridir.

Vergi siyasəti daxili və xarici vergi siyasəti ola bilər. Daxili vergi siyasəti dedikdə daxili vergi məsələlərin həllini nəzərdə tutan ölkə və ya müəyyən ərazi vahid çərçivəsində həyata keçirilən siyasət başa düşülür. Xarici vergi siyasətinin əsas məqsədi isə ikiqat vergitutmanın aradan qaldırılmaq eləcə də ölkənin vergi sistemini müxtəlif ölkələrin vergi sistemləri ilə bir-birinə uyğunlaşdırmaq onları vahid şəkllə salmaqdan ibarətdir.

Azərbaycanın daxili vergi siyasətinin əsas istiqamətlərini bunlar təşkil edir:

-Azərbaycan Respublikasının iqtisadi təhlükəsizliyini qorumaq üçün müvafiq tədbirlərin həyata keçirilməsi.

-Ölkənin iqtisadi inkişafı nəzərə alaraq ixrac potensialını artırmaq üçün şərait yaratmaq.

- Vergidən yayınmanın qarşısını almaq üçün vergi ödəyicilərinin gəlirləri üzərində nəzarət mexanizmini səmərəli şəkildə tətbiq olunması.

-Vergi intizamını təmin etmək məqsədilə vergi qanunvericiliyinə zidd hallarda məsuliyyət sisteminin sərtləşdirmək.

-Vergi xidməti orqanlarının fəaliyyətini daha da rahatlaşdırmaq üçün bu orqanların maddi texniki bazasını daha da möhkəmləndirmək.

Azərbaycanda vergi siyasətini həyata keçirən orqan Vergilər Nazirliyidir.Vergilər Nazirliyi yaranmamışdan öncə 1991-ci ilin oktyabr ayında Azərbaycan Baş Dövlət Vergi Müfəttişliyi müstəqil orqan olaraq fəaliyyət göstərməyə başlamışdır.2001-ci ilin 11 fevralında Azərbaycan Respublikasının Prezidentinin fərmanı ilə dövlətin vergilərin tam və vaxtında ödənilməsini təmin edən eləcə də bu sahədə dövlət nəzarətini yerinə yetirən mərkəzi icra hakimiyyəti orqanı Vergilər Nazirliyi yaradılmışdır.

Vergi qanunvericiliyindən danışdıqda vergi hüquq mənbələrini qeyd etməmək mümkün deyildir.Azərbaycan Respublikasında vergi hüquq mənbələri bunlardır:

- Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası
- Vergi Məcəlləsi
- Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanları
- Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarları
- Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyinin təlimatları və izah məktubları

- Bələdiyyə orqanlarının normativ hüquqi aktları

Azərbaycan Respublikasının qanunvericiliyində o cümlədən vergi hüququnun mənbələri arasında Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası əsas yer tutur. Konstitusiya vacib hüquqi baza kimi Azərbaycan qanunvericiliyinin, həmçinin vergi hüququnun inkişafında mühüm rol oynayır. Konstitusiyanın normaları ali hüquqi qüvvəyə malikdir, hüquq sistemində heçbir qayda, heç bir akt Konstitusiyanın tələblərinə zidd olmamalıdır. Konstitusiya həmçinin vergi hüququna məxsus prinsipial xarakterli halları da bilavasitə təsbit edir. Konstitusiyanın 73-cü maddəsində belə qeyd olunur. “ Qanunla təyin edilmiş vergiləri həmçinin dövlət rüsumlarını vaxtında və tam həcimdə ödəmək hər kəsin borcudur. Heçkəs qanunla təsbit olunmadığı halda vergiləri və dövlət rüsumlarını ödəməyə və qanunda göstəriləndən çox ödəməyə məcbur edilə bilməz”. Konstitusiyaya uyğun olaraq ölkəmizdə maliyyə fəaliyyətinin, vergi və rüsumların ümumi əsalarının müəyyən edilməsi səlahiyyəti Azərbaycan Respublikası Milli Məclisinə verilmişdir. Dövlətin maliyyə-kredit fəaliyyəti ilə bağlı proqramları Respublikanın Prezidenti tərəfindən təsdiq edilir, Nazirlər Kabineti isə Prezident tərəfindən təsdiq olunmuş maliyyə-kredit və pul siyasətinin icrasını təmin edir.

Vergi hüquq mənbələrinə ierarxiya üzrə nəzər saldıqda AR-Konstitusiyasından sonra növbəti mənbəyi Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik aktları olduğunu görürük. Azərbaycan Respublikasının Vergilər Məcəlləsi vergi hüquq mənbələri arasında xüsusi yer tutur. Məcəllə 01.01.2001-ci il tarixindən qüvvəyə minmişdir və həmin tarixdən bugünə qədər bir neçə dəfə dəyişikliklər və əlavələr edilmişdir. Azərbaycan Respublikasının Vergilər Məcəlləsi xüsusi və ümumi hissələrdən ibarətdir. AR-nın Vergi Məcəlləsinə uyğun olaraq Azərbaycan Respublikasında aşağıdakı vergilər müəyyən edilir və ödənilir:

- dövlət vergiləri;
- muxtar respublika vergiləri;

- yerli vergilər (bələdiyyə vergiləri).

Dövlət vergilərinə bunlar aiddir:

1. hüquqi şəxslərin mənfəət vergisi (bələdiyyə mülkiyyətində olan müəssisə və təşkilatlardan başqa);
2. fiziki şəxslərin gəlir vergisi;
3. əlavə dəyər vergisi;
4. aksizlər;
5. hüquqi şəxslərin əmlak vergisi və torpaq vergisi;
6. yol vergisi;
7. mədən vergisi;
8. sadələşdirilmiş vergi.

Muxtar respublika vergiləri dedikdə isə, Naxçıvan Muxtar Respublikasında Vergi Məcəlləsinə uyğun olaraq, NMR-nın qanunları ilə qəbul edilən və Naxçıvan Muxtar Respublikasında ödənilən vergilər başa düşülür.

Bələdiyyə vergilərindən danışdıqda ilk növbədə bələdiyyələrin nə olduğunu aydınlaşdırmaq. Azərbaycan Respublikasında yerli özünü idarəetmə orqanları 2000-ci ildə yaradılmışdır və onların statusu «Bələdiyyələrin statusu haqqında» 2 iyul 1999-cu il tarixli qanunla tənzimlənir. Yerli vergilər (bələdiyyə vergiləri) dedikdə, Vergi Məcəlləsində və müvafiq qanunla müəyyən edilən, bələdiyyələrin qərarlarına əsasən tətbiq edilən və bələdiyyələrin ərazilərində ödənilən vergilər nəzərdə tutulur. Yerli vergilər (bələdiyyə vergiləri) aşağıdakılardır:

- fiziki şəxslərin torpaq vergisi;
- fiziki şəxslərin əmlak vergisi;
- yerli əhəmiyyətli tikinti materialları üzrə mədən vergisi;
- bələdiyyə mülkiyyətində olan müəssisə və təşkilatların mənfəət vergisi
- və digər vergilər.

Bələdiyyə-qanunla müəyyən edilmiş ərazi hədudları daxilində yerli özünü idarəetmə formasıdır. Bələdiyyənin öz mülkiyyəti, yerli büdcəsi olur. Bələdiyyələr Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası və Bələdiyyələrin statusu haqqında qanunla səlahiyyətlərinə aid edilmiş yerli əhəmiyyətli məsələləri müstəqil surətdə həll edir.

Bələdiyyələr tərəfindən tətbiq edilən ödənişlər Yerli (bələdiyyə) vergilər və ödənişlər haqqında Azərbaycan Respublikasının 27 dekabr 2001-ci il tarixli qanununa əsasən müəyyən edilir.

Ümumiyyətlə Bələdiyyə vergi və ödənişləri haqqında qanunvericilik Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasından, Azərbaycan Respublikası Vergi Məcəlləsindən, Bələdiyyələrin statusu haqqında, Bələdiyyələrin maliyyəsinin əsasları haqqında, Yerli vergilər və ödənişlər haqqında Azərbaycan Respublikasının qanunlarından və bu qanunlar əsasında qəbul edilmiş digər normativ aktlardan ibarətdir.

Digər hüquqi mənbə isə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanları hesab edilir. Azərbaycan Respublikası Prezidentinin fərmanları bütün Respublika ərazisinə şamil edilir və bu fərmanlar AR-Konstitusiyasına həmçinin Vergilər Məcəlləsinə zidd olmamalıdır. Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, Prezidentin qəbul etdiyi bütün aktlara hüquq mənbəyi və vergi hüququnun mənbəyi kimi baxmaq olmaz. Onlardan ancaq normativ xarakterli olanlar, daha aydın desək, cəmiyyətdəki davranış qaydalarını müəyyən edən hüquqi normaları əks etdirən hüquqi aktlar (fərman və sərəncamlar) hüquq mənbəyi əhəmiyyətinə sahibdir. Digər aktlar yəni normativ müddəaları olmayan aktlar fərdi xarakter daşıyır, hüquq mənbəyi hesab olunmurlar.

Azərbaycan Respublikası Nazirlər Kabinetinin qərarları vergi hüququ mənbələri arasında xüsusi yer tutur. Nazirlər Kabinetinin qərarları mahiyyətcə, vergi hüququnun predmeti olan bütün ictimai münasibətləri əhatə

edir.Vergi hüququnun əsas mənbəyindən biri kimi Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin qərarları Konstitusiyanın,AR-Prezidentinin fərmanlarının icra olunmasına xidmət edir.Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabinetinin qərarları ərazisində yaşayan bütün vətəndaşlara aid edilir.Bu qərarlar Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyasına eləcə də Prezidentinin fərmanlarına zidd olduqda Azərbaycan Respublikasının Prezidenti tərəfindən ləğv edilir.

2001 –ci il 01 yanvardan Vergilər Məcəlləsinin qüvvəyə minməsindən sonra Azərbaycan Respublikasının Nazirlər Kabineti vergi məsələləri ilə əlaqədar 30 dan çox qərar qəbul etmişdir.Onlara nümunə olaraq aşağıdakı qərarları qeyd etmək olar.:

- Köhnəlməyə məruz qalmayan aktivlərin siyahısının təstiq edilməsi barəsində (qərar № 5. 04 yanvar 2001).
- Malın (işin,xidmətin)bazar qiymətinin müəyyən edilməsi qaydaları haqqında (qərar № 6. 04 yanvar 2001);
- Xronometraj metodu ilə müşahidə aparılması qaydalarının təsdiqi haqqında (qərar № 13. 13 yanvar 2001);
- Gəlirlərdən çıxılmalı olan təmir xərclərinin məhdudlaşdırılması həddi barədə (qərar № 14. 13 yanvar 2001);

Bələdiyyə orqanlarının normativ hüquqi aktları vergi hüquq mənbələrindən biri hesab edilir.Vergi Məcəlləsinin 8-ci maddəsində bələdiyyə orqanları tərəfindən tətbiq edilə bilən vergilər qeyd olunur.

Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyinin təlimatları və izah məktubları vergi ödəyiciləri üçün metodik xarakterli sənədlərdir.Onlar vergilər sahəsində ictimai münasibətləri tənzimiyən yuxarı dövlət idarəetmə orqanlarının vergilər

haqqında aktlarının düzgün və eyni şəkildə başa düşülməsini və tətbiqini təmin etmək məqsədilə qəbul edilir.

Azərbaycan Respublikasının Vergi qanunvericiliyində vergitutma formaları qeyd olunmuşdur ki, bunlar vergilərin tutulması zamanı mühüm əhəmiyyət daşıyır. Qanunvericiliyə uyğun olaraq vergitutma formaları aşağıdakı kimidir:

- bilavasitə mənbədən (verginin gəlir və ya mənfəət əldə edilməsində tutulması);
- bəyannamə üzrə (verginin gəlir və ya mənfəət əldə edilməsindən sonra tutulması);
- bildiriş üzrə (vergitutma obyektinin dəyəri və sahəsi əsasında vergi orqanının və ya bələdiyyənin hesabladığı məbləğ üçün təqdim etdiyi tədiyyə bildirişi əsasında vergi ödəyicisi tərəfindən verginin ödənilməsi).

Vergi qanunvericiliyinin tətbiqi zamanı mühüm məsələlərdən biri də vergi orqanlarının və onların vəzifəli şəxslərinin hüquq vəzifələrini aydınlaşdırılmasıdır. Hüquq və vəzifələr aydınlaşdırılan zaman yuxarıda qeyd etdiyimiz vergi hüququnun mənbələrinə müraciət olunur. Hüquq və vəzifələri aydınlaşdırılan zaman aşağıdakılara nəzər yetirilir.

Vergi orqanları və onların vəzifəli şəxslərinə vətəndaşlıq hüquqi münasibətlərin əsas prinsipi olan dispozitivlik, yəni, «qanunla qadağan olunmayan hər şeyə icazə verilir» prinsipi tətbiq edilə bilməz. Əksinə, onlar inzibati münasibətlərə xas olan imperativ prinsipə tabe olmalıdırlar. Yəni hər bir vəzifəli şəxs yalnız qanunla birbaşa icazə verilənləri yerinə yetirməlidir. Başqa sözlə ona verilmiş səlahiyyətlər daxilində fəaliyyət göstərir.

1.2 İqtisadi inkişafın müasir merhelesində vergi qanunvericiliyinin rolu və ölkə iqtisadiyyatının inkişafına təsirləri.

Vergi qanunvericiliyi anlayışı. Hüquqi ədəbiyyatda hüquq dedikdə ümumi olaraq dövlət tərəfindən hüquq normalarında əks olunmuş bərabərlik və ədalət prinsiplərinə əsaslanan davranış qaydaları məcmusu başa düşülür. Hüquqdan fərqli olaraq qanunvericilik bütün normativ hüquq formalarını məcmusudur. Onların vasitəsilə dövlət vergi –hüquq normalarını müəyyən edir(dəyişdirir və ya ləğv edə bilir). Başqa sözlə desək, qanunvericilik normalar sistemi deyil, müvafiq normaların öz qanuni ifadəsini tapdığı məlum normativ aktların məcmusudur..

Vergi qanunvericiliyi ölkənin əsas hüquqi sistemlərindən biri olub ölkədəki vergi münasibətlərini tənzimləyir. Vergi qanunvericiliyinin yaranması dövlətin yaranması eləcə də dövlətin inkişafı ilə bağlıdır. Dövlət quruluşunu dəyişilməsi həmişə vergi qanunvericiliyində də dəyişikliklərin baş verməsi ilə müşayiət olunur. Vergi qanunvericiliyi ölkənin qarşısında duran vergi problemlərinin müvaffəqiyyətlə həlli üçün olduqca vacibdir.

Vergi qanunvericiliyi beynəlxalq təcrübədə aşağıdakı prinsipləri əsas tutaraq həyata keçirilir:

- vergi ödəyiciləri üçün əlverişli şəraitin yaradılması və onların hüquqlarının qorunması;
- vergi yükünü optimal həddə saxlanılması yəni həm vergi ödəyiciləri üçün həm də dövlət büdcəsinin vergi gəlirləri üçün əlverişli bir həddə saxlamaq;
- İnkişaf etmiş ölkələrdə özünü doğrultmuş vergi qanunvericiliyindəki yeniliklərdən istifadə olunması;
- sahibkarlıq həmçinin investisiya fəallığını ölkədə inkişaf etdirmək üçün vergi ödəyicisi tərəfindən anlaşıla bilən sadə vergi sistemini dəstəkləmək;

Vergilərin ölkə iqtisadiyyatına təsirlərini araşdırsaq vergi qanunvericiliyin ölkə iqtisadiyyatının inkişafında nə dərəcədə rol oynadığını görmüş olarıq. Bunun üçün ilk öncə verginin funksiyalarına nəzər salmaq lazımdır. Verginin fiskal, tənzimləyici, bölüşdürücü, nəzarətedici kimi əsas funksiyaları mövcuddur.

Verginin Fiskal funksiya o deməkdir ki, vergi bir çox dövlətlərdə büdcə gəlirlərinin təxminən 90% təşkil edir. Eləcə də vergi dərəcələrini artırıb və ya azaltmaqla dövlət fiskal siyasətini həyata keçirir ki, bu da birbaşa inflyasiyaya təsir göstərir.

Verginin nəzarət funksiyası vasitəsilə hüquqi və fiziki şəxslərin maliyyə-təsərrüfat fəaliyyətinə nəzarət edərək dövlət büdcəsində və ya vergi sistemində düzəlişlər və ya əlavələr edilməsi zərurətini ortaya çıxardır.

Bölüşdürücü funksiyanın mahiyyəti ondan ibarətdir ki yüksək təminatlı əhalidən daha çox vergi alaraq bu vəsaitləri daha az təminatlı əhaliyə ötürülməsidir.

Tənzimləyici funksiya vasitəsi ilə dövlət qarşısına qoyduğu məqsədlərə nail ola bilir. Bu funksiya vasitəsi ilə ödəniş qabiliyyətli tələbi artırmaq və ya əksinə azaltmaq mümkündür.

Bütün bu funksiyalar göstərirk ki vergi ölkə iqtisadiyyatında əvəzsiz rol oynayır, buna görə də bir ölkə nəqədər güclü və qüsursuz Vergi qanunvericilik sistemində malikdirsə, iqtisadiyyatı da bir o qədər dayanıqlı və davamlı inkişafa sahibdir.

Davamlı İqtisadi inkişafı təmin etmək və böhran hallarını qısa bir müddətdə aradan qaldırmaq üçün hər bir dövlət ölkə iqtisadiyyatına təsir edən bütün üsullardan istifadə edir. İkinci Dünya Müharibəsindən sonra ölkələr əsasən iqtisadi inkişafın üç modelindən yararlanırdılar ki, bu modellərin hər birində

İqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsinə və tənzimlənmədə vergilərin roluna xüsusi yer ayrılırdı.

“Liberal” model. ABŞ ,eləcə də Böyük Britaniya kimi iqtisadi inkişafı güclü olan dövlətlərin hökumətləri tərəfindən həyata keçirilən 3 əsas modeldən biridir. Liberal model olan ölkələrin hökumətləri iqtisadiyyata minimal zəruri hədd daxilində tənzimləyirlər. Bu ölkələrdə vergi yığımlarının həcmi digər ölkələrdən olduqca azdır.Buna baxmayaraq dövlətin təyin etdiyi minimum vergi dərəcələri ilə dövlət öz səlahiyyətlərini həyata keçirməyi bacarır.Səbəb isə vergi dərəcələrinin aşağı olduğu üçün bir çox milyonların bu ölkədə öz biznes fəaliyyətini göstərməsidir.

“Planlı-inzibati İqtisadiyyat” modeli. Qeyd olunan modelinin önəmli xüsusiyyətlərindən biri dövlət tənzimlənməsinin səviyyəsinin yüksək dərəcədə olması və praktiki olaraq ölkədəki bütün müəssisələrin dövlətə aidiyyətliyi və müəssisələrin inzibati-amirlik üsulu ilə idarə olunmasıdır. İqtisadi inkişafın qeyd olunan modelində vergilərin rolu çox yüksək deyil.

“Sürətli inkişaf strategiyası” modeli. Bu modeli ikinci Dünya Müharibəsindən sonrakı dövrdə Yaponiyada yaradılmışdır. Əsas xüsusiyyətlərindən biri ondan ibarətdir ki,dövlət ölkənin iqtisadi inkişafını dəstəkləyən müəyyən sahələrə vergi güzəştlərinin sayının çox olmasıdır. Bundan əlavə,digər xarakterik xüsusiyyətlərindən biri vergi yükünün əsas ağırlığı müəssisələrdən fiziki şəxslərin üzərinə keçməsidir. “Sürətli inkişaf strategiyası” modelinin mövcud olduğu ölkələrdə iqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsində vergilərin rolu olduqca yüksəkdir.

Mövcud olan hər üç modeldə bir xüsusiyyət eynidir ki, hətta liberallığı vacib tutan ölkələrdə belə müəyyən limitdə iqtisadiyyatın dövlət tənzimlənməsi mövcuddur.Bu tənzimlənmə özünü vergilər sistemində göstərir.Müasir dövrdə sosial-iqtisadi inkişafın tənzimlənməsində vergilər ən güclü və vacib alətlərdən

biri hesab olunur. Xüsusilə də makro-iqtisadi kontekstdən baxsaq, məcmu tələbin əsas struktur elementlərindən biri kimi dövlət xərcləri iqtisadiyyatda olduqca vacib rol oynayır. Dövlət xərcləri isə büdcə gəlirlərinə uyğun olaraq müəyyənləşdirilir. Büdcə gəlirlərinin əsas mənbəyi isə, vergilər hesab olunur. Başqa sözlə ifadə etsək,əgər dövlət məcmu tələbi stimullaşdırmaq istəyirsə,bunun üçün dövlət öz xərclərini çoxaltmalıdır. Deməli, daha çox gəlir əldə etməli və müvafiq olaraq daha çox sahəni vergiyə cəlb etməli. Başqa tərəfdən, vergilər məcmu təklifin də stimullaşdırılması baxımından mühüm əhəmiyyət daşıyır. İstehsalın səviyyəsini yüksəltmək üçün vergi dərəcələrinin aşağı salınması daha səmərəli vasitə hesab olunur. Əgər məcmu tələb və məcmu təklifin tarazlığı potensial istehsal səviyyəsinə yaxın bir nöqtədə müşahidə olunubsa, deməli vergi siyasəti uğurla həyata keçirilmişdir. Hal-hazırda Azərbaycanın ÜDM-un faktiki istehsal həcmi və ÜDM-in potensial istehsal həcmi müqayisə olunsə,nəticədə görərik ki, Azərbaycanın reallığı onun potensialına yaxındır.Yəni bu göstərirki,Azərbaycanın vergi siyasəti uğurla həyata keçirilir. Vergi siyasətinin təsir göstərdiyi önəmli sahələrdən biri də, yenə də məcmu tələbin ən vacib elementlərindən biri olan investisiya hesab olunur.Xüsusilə də, vergi siyasəti daxili investisiyalara daha çox təsir göstərir.Özəl daxili investisiyaların stimullaşdırılması üçün isə vergi dərəcələri optimal həddə olmalıdır ki, investorlar növbəti dəfə də investisiya qoysunlar. Bu baxımdan Azərbaycan iqtisadiyyatının müstəqillik illərində yatırılan investisiyaların həcmi və strukturuna nəzər salsaq görərik ki, vergi siyasəti investisiya yatırımlarını stimullaşdırmalıdır. Bu müddətdə investisiyaların ümumi həcmi 200 mlrd dolları keçmişdir. Başqa sözlə desək, vergi siyasəti məcmu tələbə bu illərdə təşviqedici təsir göstərmişdir. Vergi siyasəti, özəlliklə,ölkə iqtisadiyyatında mühərrik rolunu oynayan kiçik və özəl sahibkarlığının inkişafı baxımından çox önəmlidir. Ölkələrin ÜDM-un strukturuna diqqət yetisək, görərik ki, onun 80%- dən çox bir hissəsi özəl sektorun payına düşür. Əgər təzə

açılan müəssisələrin dinamikasına nəzər salsaq görərik ki, uğurla seçilmiş vergi siyasəti xüsusi ilə kiçik və orta sahibkarlığın inkişafına yaxşı təsir göstərir.

Ümumilikdə, qeyd etdiklərimizi yekunlaşdıraraq, onu qeyd etmək lazımdır ki, ölkənin vergi sistemi həm sahibkarlığın, həm də investisiya qoyuluşlarında olduqca mühümdür. Dünyada qlobal çaxnaşmaların müşahidə olunduğu bir dövrdə Azərbaycanın dünya neft bazarında qiymətlərin kəskin azaldığı bir zamanda sosial-iqtisadi inkişafının davamlılığı məsələləri həqiqətən də aktual bir məsələ hesab olunur.

Vergi qanunvericiliyində həmçinin vergitutma obyektinin elementi olan vergi dərəcələri də qeyd olunur ki, bu vergi dərəcələri iqtisadiyyatda mühüm rol oynayır.

Vergi dərəcələrini təyininə görə vergi siyasətini aşağıdakı qruplara bölə bilərik:

- maksimal vergilər siyasəti;
- optimal vergilər siyasəti;
- sosial yönümlü yüksək dərəcəli vergilər siyasət

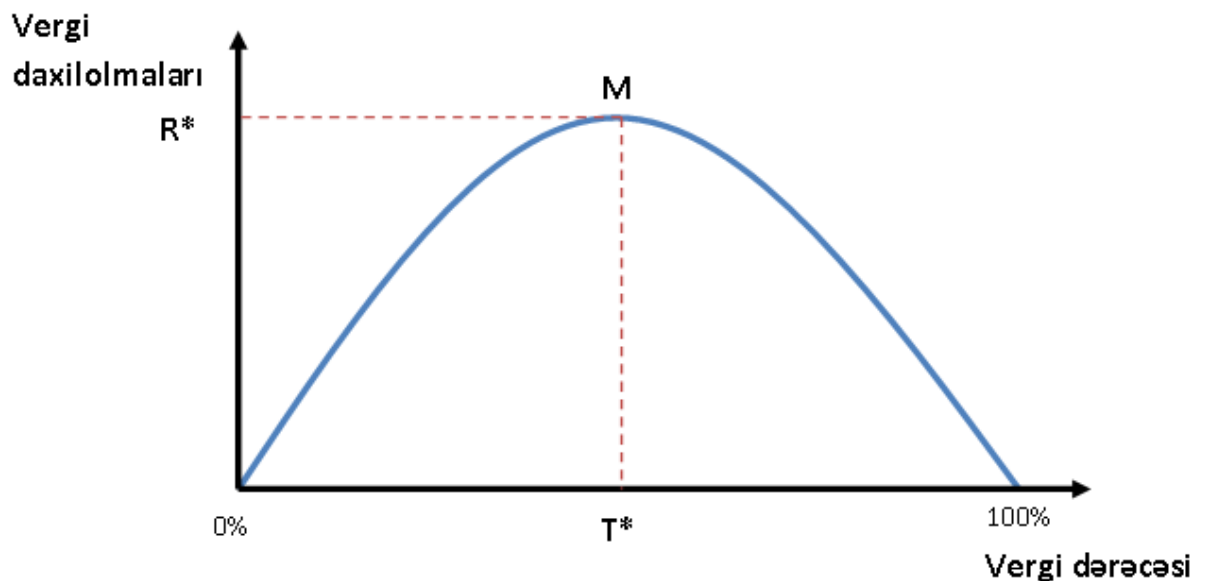
Maksimal vergilər siyasətindən istifadə edən ölkələr yüksək vergi dərəcələri tətbiq edir, vergilərin sayını artırır, eləcə də vergi güzəştlərini ixtisar edir. Bu zaman dövlət vergi ödəyicilərindən mümkün qədər çox vergi yığmağa çalışır. Təbii ki, bu siyasəti həyata keçirən ölkələrdə heç bir iqtisadi və sosial inkişafa ümid etmək olmaz. Bu səbəbdən, ölkələr bu siyasəti fəvqəladə hallarda, xüsusilə də iqtisadi böhranlar və müharibələr zamanı həyata keçirir.

Dövlət optimal vergi siyasətini reallaşdıran zaman vergi ödəyiciləri üçün xüsusilə də sahibkarlar üçün vergi yükünü yüngülləşdirir, onların inkişafını dəstəkləyən vergi siyasəti həyata keçirir. Bu isə nəticədə ölkədə sosial proqramların məhdudlaşdırılmasına səbəb olur.

Sosial yönümlü yüksək dərəcəli vergilər siyasəti hal-hazırda bir çox Avropa ölkəsində mövcuddur. Dövlət bu siyasəti reallaşdıran zaman yüksək dərəcəli vergilər tətbiq etməklə, eyni zamanda daha çox sahəni vergiyə cəlb etməklə, son dərəcə də keyfiyyətli sosial müdafiə proqramları hazırlayır. Bu siyasət tətbiq olunan ölkələrdə vergidən əldə olunan gəlirlər vasitəsilə büdcə gəlirlərinin çox hissəsi müxtəlif sosial fondların artırılması üçün xərclənilir.

Vergi siyasətinin tətbiqi yolları dövlətin bu siyasəti həyata keçirməylə qazanmaq istədiyi məqsədlərdən birbaşa olaraq asılıdır. İqtisadi inkişafın müasir mərhələsində dövlət tərəfindən tətbiq olunan vergi siyasəti məcmu tələbin, təklifin, ərazilərin iqtisadi inkişafına təsir göstərmək üçün istifadə edilir.

“Təklif iqtisadiyyatının” ən vacib sinvollarından biri hesab olunan Laffer əyrisi iqtisadi inkişafın müasir dövründə də vergi dərəcələrinin işlənilib hazırlanmasında mühüm rol oynayır. Laffer əyrisi aşağıdakı kimi təsvir olunur:

Qrafikdə vergi daxilolmaları və vergi dərəcələri qeyd olunmuşdur. Qrafikə uyğun olaraq T^* optimala qədər vergi dərəcəsidəki olan artımlar vergi daxilolmalarını artıracaq lakin vergi dərəcələri əgər T^* optimal həddini aşarsa vergi dərəcələrində baş verən hər bir artım vergi daxilolmalarını azalmasına səbəb olacaq. Qrafikdə vergi dərəcələri 0 faiz olduqda vergi daxilolmaları da 0 olacaq ki, bu hala ancaq dövlət mövcud olmadığı halda mümkün ola bilər. Əgər vergi dərəcəsinə dövlət 100%-ə qaldırsa, vergi daxilolmaları 0-a bərabər olacaq ki, bu da onu göstərir ki əgər əhalinin gəlirləri 100% vergi dərəcəsi ilə vergiyə cəlb olunarsa bu halda heçkəs işləməyəcək və vergi daxilolmaları 0-a bərabər olacaq. Ən çox vergi daxilolmaları T^* vergi dərəcəsinə müşahidə olunur ki bu vergi qanunvericiliyi üçün ən ideal vergi dərəcəsi hesab olunur.

Laffer əyrisinin mənfi cəhəti ondan ibarətdir ki vergi dərəcəsinin və vergi daxilolmalarının optimal həddi yəni-M hər bir ölkə üçün müxtəlifdir. Məsələn Skandinaviya ölkələrində vergi dərəcələri kifayət qədər yüksəkdi vergi dərəcələrinin belə yüksək olması vergi daxilolmalarını və iqtisadi rifahı aşağı salmır.

Burdan aydın olur ki vergi dərəcələrinin optimal səviyyədə olarsa, həm dövlət büdcəsinə vergi daxilolmaları çoxalacaq həmdə ölkədə iqtisadi artım olacaq. Bilirik ki, vergi dərəcələri yüksək olan ölkədə heçbir xarici investor biznes fəaliyyəti ilə məşğul olmaq istəməz. Bütün bu faktlar Vergi qanunvericilinin vergi dərəcələrini hazırlayarkən daha da əsaslı olmağa sövq edir.

Bundan əlavə dünyanın hər bir ölkəsində həyata keçirilən sosial-iqtisadi siyasətin qarşısında olan önəmli vəzifələrdən biri davamlı və dayanıqlı iqtisadi artımın təmin edilməsidir və bilirik ki, iqtisadi artıma müxtəlif amillər təsir göstərir. Təsir göstərən amillər içərisindən vergi sistemi xüsusi yer tutur.

Davamlı sosial-iqtisadi inkişafı təmin etmək üçün ölkədə bir sıra vergi güzəştləri tətbiq olunur. Xarici ölkələrdə və ölkəmizdə tətbiq edilən vergi

güzəştlərinin təhlili böyük nəzəri eləcə də praktiki əhəmiyyət daşıyır. Vergi güzəştləri tətbiq olunma məqsədinə görə iki əsas qrupa bölünür:

- istehsal və sahibkarlıq fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması məqsədi ilə tətbiq olunan vergi güzəştləri;
- Ölkədə bəzi sosial məsələlərin həlli üçün tətbiq olunan vergi güzəştləri;

Qeyd olunan birinci növ vergi güzəştləri daha çox hallarda mənfəət vergisinə tətbiq edilir.

Digər vergi güzəştləri isə vergi ödəyicilərindən yığılan dolayı(əsasən ƏDV-yə) və birbaşa vergilərə tətbiq edilir.

Sahibkarlıq fəaliyyətinin yaxşılaşdırılması üçün tətbiq olunan vergi güzəştləri xüsusi əhəmiyyət daşıyır. Bu vergi güzəştinin tətbiqində əsas məqsəd sahibkarlıq fəaliyyətini stimullaşdıraraq ölkənin ixrac potensialını artırmaq, işsizliyi azaltmaqdan ibarətdir.

Digər vergi güzəştləri ölkədə müxtəlif sosial məsələlərin həll olunması üçün tətbiq olunur. Bu vergi güzəştlərini ölkələr daha çox xeyriyyə fondlarına ayırmalarının stimullaşdırmaq məqsədi ilə tətbiq edir.

Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, mənfəətin vergiyə cəlb edilməsi zamanı reallaşdırılan vergi güzəştlərinin müqayisəli təhlili ölkəmiz üçün olduqca əhəmiyyətli məsələdir. Belə ki, hal-hazırda belə bir fikir mövcuddur ki, bəzən vergi güzəştlərinin tətbiqi sahibkarlıq fəaliyyətini yaxşılaşdırmaq yerinə, bəzi fəaliyyətlərin vergidən yayınmasına şərait yaradır. Məhz buna görə də müasir dövrdə vergi güzəştlərini tətbiqi zamanı bir çox hallar nəzərə alınmalı, vergi güzəştləri ünvanlı şəkildə tətbiq olunmalıdır.

Bütün bu məsələlər vergi qanunvericiliyinin həmçinin ölkənin vergi siyasətinin ölkə iqtisadiyyatı üçün nə dərəcə də əhəmiyyətli olduğunu

göstərir. Vergi qanunvericiliyi vergi güzəştlərindən sui-istifadə olunmaması ,bu güzəştlərin ünvanlı tətbiq olunması üçün şərait yaratmalıdır.

Bütün bu qeyd olunanlar göstərir ki,iqtisadi inkişafın müasir mərhələsində dünyanın bir çox inkişaf etmiş ölkələrində müşahidə olunan maliyyə böhranı həmçinin dövlət büdcəsinin xərclərinin çoxalması vergi siyasəti vasitəsilə iqtisadi artıma təsir imkanlarını aktual məsələyə çevirmişdir. İqtisadi inkişafı stimullaşdırmağa yönəlmiş vergi siyasəti müxtəlif ölkələrdə fərqli nəticələrə göstərə bilər. Bunun səbəbində isə vergi mexanizmlərinin mürəkkəb olması dayanır ki,bu bilavasitə olaraq sosial xarakterli faktorlar və insan amili ilə əlaqədardır. Tətbiq edilən vergi sistemləri və vergi növləri, onların dərəcələri bir-birindən fərqli olduğuna görə elə bir vahid siyasət formalaşdırmaq mümkün deyildir ki, iqtisadi artımı stimullaşdırsın və bütün ölkələrdə tətbiq edilə bilsin.

II FƏSİL. Vergi qanunvericiliyinin tətbiqi sferasında meydana gələn problemlər və həlli yolları

2.1 Vergi qanunvericiliyin tətbiqində meydana gələn problemlər.Dünya və Azərbaycan miqyasında.

Son dövürlərdə neft sektorundan əldə olunan gəlirlərin azalması ölkədə vergi qanunvericiliyində tətbiqində meydana çıxan problemlərin araşdırılmasını,həll yollarının tapılmasını ,vergi qanunvericiliyini daha təkmilləşdirilməsi kimi məsələlərin vacibliyini ortaya çıxarır.Bildiyimiz kimi inkişaf etmiş ölkələrin büdcə gəlirlərinin çox bir hissəsi vergilərin payına düşür. Bu halda vergidən yayınma hallarına qarşı Vergi qanunvericiliyi ciddi mübarizə aparmalıdır.Azərbaycanın dövlət büdcəsinin statistik göstəricilərinə baxsaq görürük ki, 2011-ci ildən 2016-cı ilə qədər dövlət büdcəsinə vergidən və digər ödənişlərdən daxilolmalar artmış,yalnız 2017-ci ildə bu göstəricidə biraz azalma müşahidə olunmuşdur.

<i>İllər</i>	<i>Vergi və digər ödənişlər Daxilolmalar (min AZN)</i>
2017	6 971 679,6
2016	7 015 165,4
2015	7 118 196,7
2014	7 113 622,4
2013	6 663 633,4
2012	6 025 366,5
2011	5 475 062,0

İqtisadi inkişafın müasir mərhələsində vergi qanunvericiliyinin tətbiqi zamanı ölkələr müxtəlif problemlərlə üzləşə bilər.Ölkələrin vergi siyasətinin əsas məqsədlərindən biri də bu problemləri aşkarlayaraq qanunvericiliyin daha rahat tətbiq olunması üçün şərait yaratmaqdır.

Bu problemlərdən əsası vergidən yayınma hallarının müşahidə olunmasıdır. Vergidən yayınma hal-hazırda dünya ölkələrinin vergi qanunvericiliyinin tətbiqində ən çox müşahidə olunan problemlərdən biri hesab olunur. Vergi qanunvericilik sistemi olduqca mükəmməl olan ölkələrdə də bu hallar müşahidə oluna bilər. Bu halların baş verməsinə müxtəlif amillər səbəb ola bilər. Bir amil kimi vergi müfəttişlərinin subyektiv yanaşmasıdır. Digər əsas amil isə insanların vergidən yayınaraq daha çox gəlir qazanmaq istəyidir. Həmçinin vergi yükünün çox olmağı insanların vergidən yayınmasına təşviq edir. İllik gəlirinin 40 faizindən çoxunu vergiyə ödəyən sahibkar öz fəaliyyətini genişləndirməsi üçün mənfəəti qalmadığından məcburdur ki, vergidən yayınsın.

Vergidən yayınma hallarının baş verməsində digər səbəb dövlətin əhaliyə yaxşı sosial dəstəyin göstərməməsidir. Sosial dəstək dedikdə əhalinin pulsuz təhsil, səhiyyə, eləcə də əhalinin iqtisadi rifahını qaldırmaq üçün görülən tədbirlər aid edilir. Vergidən yayınma hallarının sayını azaltmaq üçün ölkələr müxtəlif tədbirlər həyata keçirə bilər. Vergi dərəcələrini azaltmaq və ya vergidən yayınanların cinayətə cəlb olunması və s. kimi tədbirlər hal-hazırda bir çox ölkələr tərəfindən həyata keçirilməkdədir. Almaniya kimi sosial-iqtisadi inkişafı yüksək olan ölkədə vergi qanunvericiliyini pozan şəxslərə ağır cərimələr həmçinin cinayət sanksiyaları tətbiq olunur. Ölkəmizdə vergi qanunvericiliyini pozan şəxslər yəni, Vergi Məcəlləsiylə müəyyən edilmiş vergi ödəyiciləri, vergi agentləri və onların nümayəndələri, həmçinin vergi orqanlarının vəzifəli şəxsləri Azərbaycan Respublikasının vergi qanunvericiliyinin pozulmasına görə, AR-İnzibati Xətalər Məcəlləsi, Azərbaycan Respublikasının Cinayət Məcəlləsi eləcə də Azərbaycan Respublikasının digər qanunları ilə müəyyən edilmiş qaydada məsuliyyət daşıyırlar.

Vergi güzəştlərinin tətbiqi bəzən vergidən yayınma hallarının baş verməsi üçün şərait yarada bilər. Bilirik ki, vergi qanunvericiliyi ölkədə sosial-iqtisadi inkişafı təmin etmək məqsədilə bəzi vergi ödəyicilərinə xüsusi imtiyazlar verə bilər. Sosial və

iqtisadi inkişafı təmin etmək məqsədilə tətbiq olunan imtiyazların içərisində vergi güzəştləri xüsusi yer tutur.

Beynəlxalq təcrübədə vergi güzəştlərinin tətbiqi dövlətin sosial-iqtisadi inkişafı məqsədilə müxtəlif formalarda (vergidən tam azad olunma, vergitutma bazasının azaldılması, vergi dərəcəsinin aşağı salınması, verginin ödənilmə müddətinin uzadılması, vergi kreditinin verilməsi və digər formada) həyata keçirilir.

Ancaq dünyada vergi güzəştlərinin tətbiq olunması ilə əlaqədar aparılan təhlillər, eləcə də araşdırmalar göstərir ki, ölkədə tətbiq olunan vergi güzəştləri heç də bütün zaman iqtisadi-sosial inkişafını və dövlət maraqlarının əldə edilməsiylə kompensasiya olunmur. Vergi güzəştlərindən sui-istifadə olunması vergi siyasətinin əsas prinsipini-ədalətlik prinsipini pozur. Məsələn, əgər ərzaq məhsullarına tətbiq olunan ƏDV-nin dərəcəsi aşağı salınsa, bunnan daha çox əhalinin maddi vəziyyəti yüksək olanlar yararlanacaq, nəinki aztəminatlılar. Çünki, maddi durumu aşağı olan insanlar ərzaq məhsullarına daha az xərc çəkirlər və bu səbəbdən qeyd olunan vergi güzəştinin tətbiqindən maddi vəziyyəti yüksək olanlar daha çox yararlanacaq.

Aparılan araşdırmalar göstərir ki, Vergi güzəştlərinin tətbiqi zamanı bəzən yerli idarəetmə orqanlarının bəzi nümayəndələrinin vergi güzəştlərin tətbiqində müxtəlif şirkətlərə himayədarlıq edirlər. Bu da vergi siyasətinin tətbiqində şəffaflığa mənfi təsir göstərir.

Nəticədə , vergi güzəştlərindən sui-istifadə olunmaması üçün vergi orqanları tərəfindən onların zəruriliyi, itki və faydaları tətbiq olunmamışdan qabaq obyektiv şəkildə əsaslandırılmalı və onların ünvanlı tətbiq olunub-olunmamasına ciddi nəzarət göstərməlidir.

Vergi qanunvericiliyinin tətbiqi zamanı meydana çıxan digər problemləri aşağıdakı kimi qruplaşdırmaq olar:

-Yerli bələdiyyəyə orqanlarına məxsus olan vergilərin toplanmasında meydana çıxan problemlər;

-“Qara mühasibatlığın” vergilər sahəsində törətdiyi problemlər;

-Vergilərin yığılmasında korrupsiya hallarının müşahidə olunması;

Bildiyimiz kimi bələdiyyə vergiləri yerli əhəmiyyətli olub və 4 vergi növü(8 əsas vergidən) birbaşa bələdiyyənin səlahiyyətindədir.Lakin Azərbaycanda bələdiyyələr bu ödənişlərin əksər hissəsini yığa bilmirlər.Bu vergilərə əmlak vergisi,torpaq vergisi(fiziki şəxslərdən),mədən vergisi,həmçinin bələdiyyələrin mülkiyyətində olan obyektlərdən alınan gəlir vergisi də aid edilir.Bundan başqa Azərbaycan Respublikasının vergi qanunvericiliyinə əsasən bir sıra xidmətlər üzrə ödənişlər də bələdiyyə orqanlarına ödənilməlidir.Bələdiyyəyə məxsus olan torpaqlarda küçə reklamının yerləşdirilməsindən, bələdiyyəyə məxsus mülkiyyətin özgəninkiləşdirilməsindən,turizm xidməti ilə məşğulundan,ictimai-iaşə xidmətindən və.s kimi xidmətlərdən tutulan vergilər yerli bələdiyyə orqanlarının ixtiyarına verilib.

Bundan əlavə bələdiyyə ərazisində yerləşən həm hüquqi həm də fiziki şəxslərə aid avtomobil dayanacaqları üçün ödənişlərdə bələdiyyə tərəfindən yığılır.Eləcə də qanunvericilik restoranlardan və əyləncə mərkəzlərindən bəzi ödənişlərin yığılması səlahiyyətini yerli özünü idarə qurumlarına həvalə edir.

Bütün bunlara baxmayaraq,yerli özünü idarə qurumlarının vergi ödənişlərinin toplanması mexanizmləri yaxşı fəaliyyət göstərmədiyindən bələdiyyələr özlərinin maliyyə təminatının formalaşdırmasında çətinlik çəkirlər.Hal-hazırda Azərbaycanda bələdiyyə vergilərinin yığılması ilə bağlı ən yaxşı göstərici fiziki şəxslərdən yığılan torpaq vergisindədirki, bələdiyyələr bu vergini rahatlıqla yığa bilir.Bələdiyyələr əmlak vergisini müəyyən səviyyədə yığa bilsələr də, reklam vergisini yığmaqda müxtəlif problemlərlə üzləşir.

Digər problemlərdən biri isə bələdiyyə mülkiyyəti ilə əlaqədardır. Vergi Qanunvericiliyinə əsasən, bələdiyyəyə məxsus torpaqlar müəyyənləşdirilməli sonra isə onların mülkiyyətinə verilməlidir. Yerli bələdiyyə orqanlarının torpaqları qanunvericiliyə uyğun olaraq onların mülkiyyətinə verilmiş olsa, bu, bələdiyyələr ilə vətəndaşlar arasında mübahisələrin həll olunmasına səbəb olar. Məhz bu səbəbdən yerli idarəetmə orqanları öz mülkiyyətlərinin idarə olunmasında və onlardan yerli vergilərin yığılmasında çətinliklərlə üzləşirlər. Eyni zamanda, əhalinin özəlləşdirmə ilə bağlı çətinlikləri də məhz bu problem ucbatından yubanır.

Vergi ödəyicilərinin bələdiyyə vergilərindən yayınmasında digər səbəblərdən biri isə hər hansı bir bələdiyyə orqanının bu vaxta qədər vergi ödənişlərini ödəmədiyi üçün həmin şəxsləri məhkəməyə verməsi faktının olmamasıdır..Lakin Azərbaycan vergi qanunvericiliyi bələdiyyələrə vergiləri vaxtında və tam ödəməyən şəxsləri məhkəməyə vermək səlahiyyətini verir.Təbiki belə olduğu halda verginin tam və vaxtında ödənilməməsi kimi problemlər ortaya çıxacaqdır.

İqtisadiyyatın müasir mərhələsində vergi qanunvericiliyinin tətbiqindən çıxan problemlərin yaranan səbəblərdən biri “Qara mühasibatlıq” hesab olunur.”Qara mühasibatlıq” təkcə Azərbaycanda deyil dünyanın bir çox ölkəsində vergilərin tutulmasında müxtəlif problemlər yaradır.”Qara mühasibatlıq”vasitəsilə qanunlarda eləcə də normativ aktlarda mövcud olan boşluqlardan istifadə edərək vergidən yayınma hallarının baş verməsinə səbəb olur.Hal-hazırda bir çox iqtisadi fəaliyyət sahəsində mövcud olan “Qara mühasibatlıq” –ın əsas mahiyyəti ondan ibarətdir ki, işçinin əldə etdiyi gəlirin çox az bir hissəsi rəsmiləşdirilir.Belə halda təkcə dövlət itirmir, həm də əmək haqqı alan işçi məcburi dövlət sosial sığorta haqqını ödəməkdən yayındığı üçün pensiya yaşı çatdıqda pensiya əldə edə bilmir.

Müasir dövrdə qeyri-rəsmi məşğulluq ölkəmizdə geniş miqyasda yayılmışdır.Qeyri-məşğulluğun geniş miqyasda yayılması büdcə daxilolmalarında ölkə üçün xeyli əhəmiyyətli hesab olunan-gəlir vergisinin payını xeyli azaltmışdır.

İqtisadiyyatın müasir mərhələsində vergi qanunvericiliyinin tətbiqində meydana çıxan problemlərdə biri də əmlak vergisinin yığılmasında müşahidə olunur. Fiziki şəxslərdən yığılan əmlak vergisinin müşahidə olunan problemlərdən ən çox vergi tutma obyektlərinin yəni əmlakların inventar dəyərinin olmamasıdır. Inventar dəyərinin olmaması həmin əmlakların vergiyə cəlb oluna bilməsinə gətirib çıxarır. Ölkəmizdə bu problem daha çox kənd yerlərində müşahidə olunur. Vergi qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi məsələsində bu problemin həll yolları araşdırılmalıdır və yaxın zamanlarda bu problemin həlli yolları tətbiq olunmalıdır.

İstər ölkəmizdə, istərsə də dünyada vergi qanunvericiliyinin tətbiqində müşahidə olunan problemlərdən digəri elektron ticarətinin vergiyə cəlb olunmamasıdır. Müasir dövrdə internet şəbəkəsinin köməyiylə xeyli sayda ticarət sövdələşməsi həyata keçirilir. Sənəd dövriyyəsində kağızsız texnologiyaların istifadə edilməsi, eyni zamanda, elektron ticarətdə "elektron pulların" tətbiqi bu sahəyə vergi nəzarətinin həyata keçirilməsini xeyli çətinləşdirir. Həmçinin bu cür əməliyyatların transmilli olması vergi nəzarətində başqa problemlər yaradır. Təcrübədən aydın olur ki, digər problemlərin yaranmasında səbəb e-ticarət əməliyyatları həyata keçirən şəxslərin yəni alıcı ilə satıcının ayrı dövlətlərin rezidentləri olması, serverin isə üçüncü bir dövlətdə yerləşməsidir.

Dünyada dövlətlərin iqtisadiyyatlarının inteqrasiyası və xarici iqtisadi fəaliyyətin genişlənməsi bütün bunlar dünya ölkələrinin vergi sisteminin birləriylə qarşılıqlı şəkildə əlaqələndirilməsi zərurətini ortaya çıxarır. Lakin ölkələrdə vergi sisteminin müxtəlifliyi və bu sahədə olan məsələlərin həllinə ölkələr tərəfindən müxtəlif yanaşılması beynəlxalq ikiqat vergitutma ilə əlaqədar beynəlxalq ziddiyyətli halların yaranmasına səbəb olur. İkiqat vergitutma dedikdə, bir vergi ödəyicisinin eyni vergitutma obyektinə görə iki və ya daha çox ölkə tərəfindən eyni bir zamanda vergiyə cəlb edilməsi prosesidir. Dövlətlər ikiqat

vergitutmanın qarşısını almaq məqsədilə qanunlar vasitəsilə ikiqat vergitutmanı birtərəfli qaydada məhdudlaşdırırlar. Rezidentlik prinsipini vergitutma sahəsində tətbiq edən ölkələr gəlir və yaxud sərvətin mənbəyi sahəsində digər dövlətlərin səlahiyyətlərini qəbul edərək ikiqat vergitutmanın qarşısını alınması üzrə tədbirlər həyata keçirilə bilər. İkiqat vergitutmanın qarşısının alınması Vergi qanunvericiliyinin əsas vəzifələrindən biri hesab olunur.

İqtisadi inkişafın müasir mərhələsində vergi qanunvericiliyinin tətbiqində meydana çıxan bütün bu problemlər dövlət üçün olduqca mühüm əhəmiyyət daşıyır. Çünki, vergi sistemi tənzimləyici vasitə olmaqla yanaşı maliyyə-kredit tənzimlənməsində olduqca önəmli rol oynayır. Vergi sisteminin müasir ictimai-iqtisadi formasiyanın tələblərinə əsasən qurulması bütün təsərrüfat sisteminin səmərəli şəkildə fəaliyyət göstərməsinə təsir göstərən ən vacib amillərdən biridir. Bazar iqtisadiyyatının inkişafının əsas elementi olan mükəmməl vergi sistemi milli inkişafın təməlidir. Məhz buna görə də vergi siyasətini daha səmərəli həyata keçirilməsi üçün bu sahədə çıxan problemlər dəqiqliyi və onların həlli yolları dövlət üçün olduqca vacib əhəmiyyət daşıyır.

2.1 Vergi qanunvericiliyin tətbiqi sferasında yaranan problemlərin həlli yolları- Dünya təcrübəsi.

Vergi qanunvericiliyinin tətbiqi zamanı müxtəlif problemlər yarana bilər. Bu problemlərin araşdırılması, onlara səmərəli həll yolunun tapılması bütün ölkələrin vergi siyasətinin əsas məqsədlərindən biri hesab olunur.

Vergi qanunvericiliyinin tətbiqində meydana çıxan problemlərdən danışarkən qeyd etdik ki, ölkəmizdə ən çox müşahidə olunan problemlərdən biri bələdiyyə vergilərinin bələdiyyə orqanları tərəfindən yığıla bilməməsidir. Qeyd etdiyimiz kimi Azərbaycan Respublikasının vergi qanunvericiliyi bələdiyyələrə fiziki şəxslərdən torpaq və əmlak vergisini, mədən vergisini eləcə də bələdiyyəyə məxsus olan obyektlərdən gəlir vergisi tutmaq səlahiyyətini verir. Bələdiyyələr bu vergiləri tutarkən müxtəlif problemlərlə üzləşir. Məsələn əmlak vergisini tətbiqində çıxan problemlərin əsas səbəbi indiyənədək bir çox əmlakların inventar dəyərinin olmamasıdır, beləki ölkəmizdə kifayət qədər dəyəri müəyyən olunmayan mülklər, eləcə də uçota alınmayan qanunsuz tikintilər mövcuddur. Əmlak vergilərinin tutulmasında maneələrin aradan qaldırılması üçün ən yaxşı üsul tikintilərin sənədləşdirilməsini, dəyərlərinin müəyyənləşdirilməsini təmin etməkdir və bu məsələyə vergi orqanları ciddi yanaşmalıdır çünki uçota alınmamış əmlaklardan vergi tutmaq mümkün deyildir. Bu problem həll olunsa, yerli büdcələrə vergi daxilolmaları çoxalacaq, nəticədə bələdiyyə orqanları özlərini maliyyələşdirə biləcəkdir.

Dünyada həm də ölkəmizdə müşahidə olunan hallarda biri elektron ticarətin vergiyə cəlb olunmamasıdır. Beləki, bu ticarətlə məşğul olan şəxslər səhv olaraq hesab edirlər ki, həmin şəxslərin fəaliyyəti virtual şəkildə həyata keçirildiyi üçün onlar vergi ödəməyə bilər. Lakin dünyanın heç bir ölkəsinin vergi qanunvericiliyi bu yanaşma ilə uyğunlaşmır. Vergi qanunvericiliyinə uyğun olaraq internet vasitəsilə də aparılan ticarətin nəticəsi üzrə yaranan vergi öhdəliklərini ləğv

etmək olmaz. Hal-hazırda elektron ticarətin vergiyə cəlb olunmamasında müxtəlif səbəblər mövcuddur.

Birinci səbəblərdən biri e-ticarətin vergiyə cəlb edilərkən müxtəlif texniki problemlər müşahidə oluna bilər. Məsələn, hər hansı bir internet mağaza Sumqayıt şəhərində geyim satışı ilə məşğul olur və müştərilərin sifariş etdiyi geyimlər kuryer vasitəsi ilə ünvana çatdırılır və çatdırılma zamanı məhsulun dəyəri nağd şəkildə ödənilir. İstənilən halda bu cür fəaliyyət vergiyə cəlb olunmalıdır, ancaq vergi nəzarəti baxımından bu vəziyyətdə vergi orqanları qarşısında müxtəlif çətinliklər yaranır. Belə halların birində mağazanın ticarət ofisi, ticarət yeri, məhsulların saxlanılma anbarı olmaya bilər. Satışa çıxarılan mallar isə birbaşa şəkildə tədarükçüdən alınabilir. İnternet mağazaların internet saytlarına gəldikdə isə belə ticarət fəaliyyətlərin serveri dünyanın müxtəlif ölkəsində fəaliyyət göstərə bilər.

Lakin hal-hazırda dövlətlərin bəziləri elektron ticarətin vergiyə cəlb olunması üçün müasir metodların tətbiq olunmasını təklif etmişlər. Məsələn, Belçikada hər bitə görə verginin (bit tax) tətbiq olunması təklifi irəli sürülmüşdür, daha dəqiq desək, sayğaclar vasitəsilə ötürülmüş məhsulların (bunlar məlumatlar, şəkil və səs formada ola bilər) ölçülməsi və yüklənmiş bitlərə əsasən verginin alınması. Belçikanın Kommunikasiya Nazirliyinin hesabladığı ölçülərə görə əgər bu verginin dərəcəsi 1 ABŞ dolları təşkil edərsə, 100 meqabitə görə illik vergi daxilolmaları təxminən 10 milyard ABŞ dollarına yaxın bir məbləğ olacaq. Ancaq bu təklif Avropa İttifaqı tərəfindən bəyənilməmişdir.

Fransada elektron ticarətin vergiyə cəlb olunması üçün ticarət fəaliyyəti ilə məşğul olan internet-şirkətlərin məcburi şəkildə dövlət sertifikatı olmadan keçmələri işinin mümkünlüyünə baxılır. Almaniyada isə mövcud olan vergi sistemində yeni fiskal ödənişlərin əlavə olunması məsələsi irəli

sürülmüşdür. Əgər internetdən biznes məqsədi ilə istifadə olunarsa, bu zaman bu fəaliyyətlə məşğul olanlardan yeni fiskal ödənişin tutulması nəzərdə tutur.

Bu məsələlərdən aydın olur ki, bir çox dövlətlər elektron ticarətin nəzarət altına alması üçün müvafiq tədbirlər reallaşdırır. İqtisadi inkişafın müasir mərhələsində dünyanın bir sıra dövlətləri elektron ticarət üzərində vergi nəzarətinin daha da gücləndirilməsi üçün bu sahədə yeni xüsusi vergilərin tətbiq olunmasını vacib hesab etmirlər. Lakin ölkələr bu fəaliyyət üzərində nəzarət mexanizmi kimi sertifikatlaşdırmanı reallaşdırmağı üstün tuturlar, bunun nəticəsində elektron ticarətlə məşğul olan hər bir kəs müvafiq dövlət orqanından xüsusi sertifikat almaq məcburiyyətində qalacaq.

Ölkəmizdə eləcə də dünyada gedən proseslər göstərir ki, sosial-iqtisadi inkişafın hal-hazırkı mərhələsində könüllü ödəniş sisteminin inkişaf etdirilməsi, vergi ödəyiciləri ilə vergi orqanları arasında münasibətlərin yaxşılaşdırılması, qarşılıqlı etibarlılıq mühitinin formalaşdırılması, vergi mədəniyyətinin daha da yüksəldilməsi bu sahədə ən vacib məsələlərdən biridir: «Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış» Konsepsiyası və 2016-cı ilin dekabr ayında AR- Prezidentinin təsdiq etdiyi « Strateji Yol Xəritəsi» Vergilər Nazirliyinin qarşısında olduqca önəmli məsələlər qoyur ki, onlar bunlardır.

vergi sistemində şəffaflığın təmin edilməsi,

nağdsız ödənişlərin stimullaşdırılması

elektron auditdə nəzarətin tətbiq olunması

elektron ticarət nəzarətinin tətbiqi,

ƏDV-nin tətbiqi mexanizminin müəyyən dəyişikliklərin edilməsi

vergi dərəcələrinin optimallaşdırılması və.s

Azərbaycan Respublikasının Vergilər Nazirliyi Vergi sistemində şəffaflığın təmin etmək məqsədi ilə həm vergi ödəyicilərin həm də vergiləri yığan orqanlarının Azərbaycan Respublikasının Vergi qanunvericiliyinin tələblərinə əməl edilməsinə nəzarət edir.Qanunvericilik akti pozulması müşahidə olunduğu halda hər iki tərəf cəzalandırılır.

Nağdsız ödənişlərin stimullaşdırılması məmur-vətəndaş arasındakı neqativ halların,korrupsiyanın qarşısını almaqda mühüm rol oynayır.Dünya təcrübəsi göstərir ki,elektron hökumətinin yaradılması vergilərdən yayınma halları azalmasına səbəb olur.Elektron audit və elektron ticarət nəzarətinin həyata keçirilməsi vergi qanunvericiliyinin tətbiqində müşahidə olunan bir çox problemlərin qarşısını ala biləcək vasitədir.

Ölkəmizdə 2012 -ci ildən «Vergi və rüsumların internetin vasitəsilə ödənilməsi» xidməti yaradılmış və təcrübədən uğurla keçmişdir.Bu xidmətin yaradılması vergi qanunvericiliyinin tətbiqində çıxan ödəmə problemlərinin qarşısını almışdır.Müasir dövrdə insanlar istənilən ölkədə öz vergi borcunu internet vasitəsilə ödəyə bilər.Elektron xidmətlərin yaradılması vergi qanunvericiliyinin tətbiqində yaranan problemlərin qarşısını almaqda köməklik etmişdir.

Vergi qanunvericiliyinin mükəmməl olub-olmamasında aslı olmayaraq,Vergilərin yığımında korrupsiya halları həm ölkəmizdə həm də dünyada müşahidə olunur.Ölkəmizdə korrupsiyaya qarşı mübarizədə Azərbaycan Respublikasının Vergilər Nazirliyini həmişə mübarizə aparıb. Korrupsiya qarşı mübarizə sahəsində qarşıda duran vəzifələrin layiqincə həyata keçirilməsi məqsədi ilə Azərbaycan Respublikası Vergilər Nazirliyi tərəfindən “Avropa Şurasının Korrupsiyaya qarşı Dövlətlər Qrupunun korrupsiyayla mübarizəylə bağlı aidiyyəti tövsiyələrinin həyata keçirilməsini təmin edən Tədbirlər Planı” təsdiq edilərək reallaşdırılmışdır.

Avropada vergidən yayınmanın qarşısını almaq məqsədilə bu sahədə inzibatçılıq işləri son dövrlərdə daha da artmışdır və Avropa Komisiyyəsi tərəfindən işlənən qanun layihəsinə uyğun olaraq şirkətlərin əldə etdikləri gəlirləri vergi dərəcələri nisbətən aşağı olan ölkələrə köçürməkdə onlara kömək edənlərə qarşı yüksək dərəcədə cərimələr tətbiq olunacaq.

Həmçinin bu layihəyə uyğun olaraq dünyanın tanınmış auditor şirkətləri eləcə də bank məsləhətçiləri Avropa İttifaqına üzv olan ölkələr qarşısında “vergi optimallaşdırılmasının potensial aqressiv sxemləri” barəsində hesabat verməyə məcbur edilə bilər.

Ölkəmizdə baş verən manatın devalvasiyası sadələşdirilmiş dövriyyənin həcminə yenidən baxılması zərurətini ortaya çıxarır. Sadələşdirilmiş ƏDV ödəyicisi olmaq üçün limit 200 mindən 300 minə qaldırıla bilər. Bundan başqa, ölkəmizdə ƏDV də diferensiallaşma mövcud deyildir, lakin dünya təcrübəsi göstərir ki ƏDV-də diferensiallaşdırma uğurlu nəticə verə bilər: Bir çox Avropa ölkələrində ƏDV göstəricisi 15-25% arasında dəyişir, İsveç, Danimarka, Norveç, Finlandiya kimi ölkələrdə bu göstərici daha yüksəkdir. Ancaq ərzaq məhsulları, dərman vasitələri, kənd təsərrüfatına aid olan bir sıra avadanlıqlar üçün ƏDV-nin dərəcəsi 5-6% təşkil edir Azərbaycanda da bu təcrübədən istifadə edə bilər.

Vergi dərəcələrinin optimalaşdırılması Laffer əyrisində izah etdiyimiz kimi optimal vergi dərəcəsinin yəni həm vergi ödəyicilərinə sərf edən həm də büdcə daxilolmalarını ən maksimum həddə saxlayan vergi dərəcəsinin tətbiq olunmasıdır.

Sahibkarlıq fəaliyyətinin vergidən yayınmasını qarşısını almaq məqsədilə sonvaxtlarda vergi sisteminin yaxşılaşdırılması istiqamətində görülən əsaslı işlər, qanunvericilikdə və ya tətbiqində olan boşluqların və çatışmazlıqların aradan qaldırılması, vergi dərəcələrinin sadələşdirilməsi öz müsbət nəticəsini vermişdir.

Elektron hökumətin əsas elementlərindən biri hesab edilən «bir pəncərə» sisteminin tətbiqi sahibkarlıq mühitində bürokratik əngəllərin sayının azaldılmasına şərait yaradıb, ölkədə əlverişli biznes mühitinin formalaşmasına və sahibkarlıq fəaliyyətinə mənfi təsir edən müxtəlif maneələrin aradan qaldırılmasına ,sahibkarların eləcə də yerli investisiyalı müəssisələrin rahat elektron qeydiyyatından keçməsinə şərait yaratmışdır.

Vergidən qaçmanın qarşısının alınmasında həyata keçirilən tədbirlər vergi qanunvericiliyinin tətbiqini daha da asanlaşdırır.Dünya təcrübəsi göstərirki, vergidən yayınma halları vergi qanunvericiliyində boşluqlar çox olduğu hallarda baş verir.Vergi qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi bu baxımdan çox əhəmiyyətlidir.Vergidən yayınma hallarının qarşısını alınması əhəmiyyətli dərəcədə vergi qaçağçılığının cəzalandırılmasından asılıdır.Ancaq bu cəza necə olmalıdır?Pul cərimələrinə və yaxud həbs cəzasına üstünlük verilməlidir?ABŞ daxil olmaqla bir çox inkişaf etmiş ölkələrdə pul cərimələri ilə yanaşı olduqca ağır hesab olunan həbs cəzaları da tətbiq edilir.Lakin,vergi hüququ sahəsindəki son irəliləyişlərdə vergidən yayınma halları üçün həbs cəzalarının tətbiqində azalma müşahidə olunur.

Bu gün vergi hüququnda bu sahədə ən çox diqqət təsirli tədbirlər görməkdə, vergidən qaçma hallarına yol verilməməsinə yönəldilir.Lakin,bütün bunlara baxmayaraq vergidən yayınma halları cəzalandırılmalıdır.Bu sahədə müasir görüşlər həbs cəzasının ləğv edilməsini və təsirli pul və digər iqtisadi cəzaların verilməsini məqsədə uyğun hesab edir.Burada mürəkkəb vergi qanunlarını dərindən başa düşmədən bir sıra ödəyicilərin vergidən yayınması halının da nəzərə alınması lazımdır.Başqa sözlə desək ,vergidən bilə-bilə yayınanlarla bilməyərək bu vəziyyətə düşənlərin cəzası vergi qanunvericiliyində bir-birindən fərqləndirilməlidir.Vergi təbliğatının genişləndirilməsi,vergi orqanları üçün və vergi ödəyən müəssisələr üçün yüksək ixtisaslı kadrların hazırlanması,mühasibat sisteminin beynəlxalq standartlara uyğunlaşdırılması,hesab-faktura və kassa

sisteminin inkişaf etdirilməsi bu baxımdan müstəsna əhəmiyyət kəsb edir. Bəyannamə sisteminin tətbiqi və ona nəzarət mexanizmi təkmilləşdirilməli, bunun təsirli nəticə vermədiyi sahələrdə isə zahiri əlamətlərə görə və kəsmət üsullarla vergi alınması təcrübəsindən istifadə edilməsi zəruridir.

Vergilərin sayının və dərəcələrinin azaldılması da müasir vergitutma mexanizmində vergidən yayınma hallarının qarşısının alınması yolunda olduqca təsirli vasitədir.

Dünya təcrübəsi göstərir ki, büdcəyə vergi daxilolmalarının azalmasının səbəblərindən biri yüksək vergi dərəcələrinin olmasıdır. Vergi dərəcələrini azaltmaq həm vergi daxilolmalarını artıracaq həm də ölkədə işsizliyin müəyyən dərəcə də azalmasına səbəb olacaqdır.

Vergi qanunvericiliyinin tətbiqi zamanı meydana çıxan problemlərdən biri də ikiqat vergitutmadır. İkiqat vergitutmanın qanunlarla birtərəf qaydada məhdudlaşdırmaq mümkündür. Dövlətlərin vergi qoyma səlahiyyətlərini qanunlarla birtərəfli olaraq məhdudlaşdırılmaları ikiqat vergitutmanın hüquqi baxımdan qarşısının alınması yolunda ilk addımdır. Vergitutmada rezidentlik prinsipini tətbiq edən dövlətlər gəlir və ya sərvətin mənbəyi sahəsində digər dövlətlərin səlahiyyətlərini qəbul edərək ikiqat vergitutmanın qarşısının alınması üzrə tədbirlər görürlər.

Bu sahədə iki üsul vardır: 1. Çıxılma (zaçet) üsulu (credit method) və 2. İstisna üsulu (exception method).

Qeyd olunan birinci üsulda vergitutmada rezidentlik prinsipini qəbul edən dövlət vergini hesablayarkən ödəyicinin istər ölkə daxilində, istərsə də ölkə xaricində sahib olduğu bütün mənbələri nəzərə alır, lakin xarici ölkədə ödənməmiş olan vergi hesablanan ümumi vergi məbləğindən çıxılır.

İstisna üsulunda isə vergi ödəyicinin ancaq ölkə daxilində malik olduğu mənbələrindən hesablanır və xarici ölkələrdəki vergi obyektləri nəzərə alınmır.

Dövlətlərin öz vergiqoyma səlahiyyətlərini birtərəfli qaydada qanunlarla məhdudlaşdırmaları ikiqat vergitutmanın qarşısının tam şəkildə almaq üçün kifayət etmir. Onlar özlərinin vergiqoyma səlahiyyətlərini bağladıkları beynəlxalq müqavilələrlə qarşılıqlı şəkildə məhdudlaşdırırlar. İkiqat vergitutmanın qarşısının alınması sahəsində imzalanan müqavilələr ikitərəfli və ya çoxtərəfli qaydada imzalana bilər. Ancaq ikitərəfli müqavilələr dünyada daha çox yayılmışdır. Beynəlxalq vergi müqavilələrinin məqsədi yalnız ikiqat vergitutmanın qarşısının alınmasından ibarət deyildir. Bu müqavilələrdə dövlətlərin maliyyə təşkilatları ilə arasında əməkdaşlıq və informasiya mübadiləsi ilə əlaqədar müddəalar da öz əksini tapır. Xüsusilə də vergidən yayınman hallarının azaldılması bu müqavilələrin əsas məqsədlərindən biridir.

Azərbaycan Respublikası Konstitusiyasında göstərilir ki, Azərbaycan Respublikası başqa dövlətlərlə münasibətlərini hamılıqla qəbul edilmiş beynəlxalq hüquq normalarında nəzərdə tutulmuş prinsiplər əsasında qurur. Konstitusiyanın 151-ci maddəsinə əsasən isə Azərbaycan Respublikasının qanunvericilik sisteminə daxil olan normativ hüquqi aktlar ilə Azərbaycan Respublikasının tərəfdar çıxdığı dövlətlərarası müqavilələr arasında ziddiyyət yaranarsa, həmin beynəlxalq müqavilələr tətbiq olunur.

İqtisadi Əməkdaşlıq və İnkişaf Təşkilatı (OECD) ikiqat vergitutmanın qarşısının alınması üçün müqavilə nümunəsi hazırlamışdır. Həmin təşkilata üzv dövlətlər öz aralarında imzaladıqları ikitərəfli müqavilələrdə bu nümunədən istifadə etmişlər. Lakin inkişaf etmiş ölkələrin maraqları ön plana çəkildiyi üçün bir çox inkişaf etməkdə olan ölkələr bu nümunədən imtina edərək öz variantlarını hazırlayırlar..

İkiqat Vergitutmanın qarşısının alınması üzrə çoxtərəfli müqavilələrə nümunə olaraq 1947-ci ildə Cenevrədə QATT-Gömrük və Ticarət üzrə Baş Saziş (indiki ÜTT) çərçivəsində imzalanmış müqaviləni misal göstərmək olar. Həmin müqavilə üzv dövlətlərin vergitutma səlahiyyətlərini məhdudlaşdırmışdır. Müqavilənin əsas məqsədi dövlətlərarası təmaslar yolu ilə beynəlxalq ticarətdə gömrük-vergi tariflərinin aşağı salınmasıdır.

Dövlətlər öz vergiqoyma səlahiyyətlərini beynəlxalq iqtisadi inteqrasiya birliklərinə daxil olmaqla da məhdudlaşdırırlar. İqtisadi inteqrasiya dövlətlərin beynəlxalq iqtisadi əlaqələrini inkişaf etdirmək və xarici ticarəti liberallaşdırmaq məqsədini güdür. Birliyə daxil olan dövlətlər bu məqsədlə öz aralarında bağladıqları ikitərəfli və çoxtərəfli müqavilələrlə öz vergitutma səlahiyyətlərini bir-birilə iqtisadi münasibətlərdə qarşılıqlı olaraq məhdudlaşdırırlar. Bu sahədə ən uğurlu beynəlxalq iqtisadi inteqrasiya birliyi Avropa Birliyidir. Həmin birlik Gömrük Birliyi kimi yaranmış və inkişaf etmişdir.

Qeyd etdiklərimiz vergi qanunvericiliyinin tətbiqi zamanı çıxan problemlərin həlli yollarıdır. İqtisadi inkişafın müasir mərhələsində ölkələr vergi qanunvericiliyinin tətbiqini daha da rahatlaşdırmaq üçün bir çox tədbirlər həyata keçirir. Lakin Avropa təcrübəsinə baxdıqda görürük ki, vergilərin vaxtında və tam ödənilməsində heç də inzibati cərimələrin rolu deyil insanların vergiyə yanaşma tərzidir. Beləki inkişaf etmiş ölkələrdə vergidən yayınmaq şərəf və ləyaqət üçün təhqiredici hal hesab olunur. Bu halda heç kəs vergidən yayınmır. Vergilərin hesabına az təminatlı ailələrə, işsizlərə müavinət verilir, ölkə vətəndaşları pulsuz təhsil və səhiyyə xidməti ilə təmin olunur. Belə halda vergi qanunvericiliyinin tətbiqində yaranan meydana çıxan problemlərlə insanlar hamılıqla mübarizə aparır və bu problemlər hər bir vətəndaşı narahat edir.

2.3 Vergi qanunvericiliyinin tətbiqi sferasında yaranan problemlərin həlli yolunda ölkəmizdə görülmə işlər.

Vergi qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi vergi qanunvericiliyində olan boşluqların aradan qaldırılması hər bir ölkənin vergi siyasətinin vəzifələrindən biridir. Azərbaycan Respublikasının vergi siyasətində də əsas məqsəd vergi qanunvericiliyinin tətbiqində çıxan problemləri araşdırmaq və onun həlli yollarını işləyib həyata keçirməkdən ibarətdir. İqtisadi inkişafın müasir mərhələsində ölkəmizdə vergi qanunvericiliyinin tətbiqində çıxan problemlərin qarşısının alınması yolunda bir çox tədbirlər həyata keçirilmişdir.

Vergi qanunvericiliyinin tətbiqində çıxan problemlərin həlli yollarından biri vergi sistemini modernləşdirmək hesab olunur. Vergi sistemini modernləşdirmək yolu ilə vergi qanunvericiliyinin tətbiqindəki bir çox problemlərin qarşısını almaq mümkündür. Azərbaycanda artıq 2005-ci il –dən vergi xidməti üçün inovativ mərhələ başladı. Azərbaycan Respublikasının Prezidenti İlham Əliyevin 2005-ci ilin sentyabrında imzaladığı «Vergi inzibatçılığının təkmilləşdirilməsi işi üzrə Dövlət Proqramı (2005-2007-ci illəri əhatə edir)», eləcə də oktyabrın 25-i 2005-ci il tarixdə təsdiq etdiyi «Azərbaycan Respublikasında rabitə və informasiya texnologiyalarının inkişafı üzrə 2005-2008-ci illər üçün Dövlət Proqramı»nın (Elektron Azərbaycan) qəbul edilməsi vergi orqanları qarşısında çox önəmli vəzifələr qoymuşdur.

Daha sonra isə, Avropa İttifaqı ilə Azərbaycan dövləti arasındakı Qonşuluq Siyasəti çərçivəsində qəbul edilmiş fəaliyyət planına uyğun olaraq vergi sahəsində vergi qanunvericiliyini və inzibatçılığını müvafiq beynəlxalq standartlara əsasən təkmilləşdirilməsi tələb olunur. Bütün bu strateji prioritetlər və dövlətin maliyyə imkanlarının sürətli şəkildə artması vergi qanunvericiliyinin və vergi inzibatçılığının müvafiq beynəlxalq standartlara adaptasiya olunma

proseslərinin daha qısa bir zamanda aparılmasına həm tələblər və həm də imkanlar yaradır.

Vergi inzibatçılığının modernləşdirilməsinin başqa istiqaməti kimi vergi ödəyicilərinə standartlara uyğun eyni zamanda operativ xidmətin göstərilməsi üçün 2003-cü ilin fevralında Vergilər Nazirliyi tərəfindən «195» nömrəli vahid bir telefon-informasiya xidməti təsis edildi. Hal-hazırda bu telefon xidməti 2006-cı ilin may ayından etibarən Azərbaycan Respublikasının hər bir ərazisində fəaliyyət göstərir.

Artıq 2005-ci ildən başlayaraq vergi xidmətində dövlətimizdə vergi inzibatçılığının təkmilləşdirilməsinin Dövlət Proqramının (2005-2007-ci illər) icrasına başlanmış və bu üç il müddətində 5 vacib strateji istiqaməti özündə birləşdirən 39 irimiqyaslı tədbir həyata keçirilmişdir. Yəni, vergilərin könüllü şəkildə ödənilməsi sisteminin ölkədə inkişaf etdirilməsinə nail olunmuş həmçinin vergidən yayınma hallarına qarşı mübarizə daha da gücləndirilmiş, vergilərin məcburi ödənilməsi sistemini təkmilləşdirmək yoluyla vergi borclarının yaranmasının qarşısı alınmış, vergi orqanlarında idarəetmə beynəlxalq standartlara uyğun olaraq həyata keçirilmiş və müasir informasiya kommunikasiya sistemləri istifadəyə verilmişdir .

Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, AR-nın Prezidenti cənab İlham Əliyev ölkənin vergi sisteminin inkişafına üçün verdiyi tapşırıqlara uyğun olaraq dövlət idarəçiliyinin müasir Avropa standartlarına uyğunlaşdırılması yolunda təkmilləşdirmə siyasəti aparılmasından, vergi ödəyiciləri ilə vergi orqanları arasında texnoloji baxımdan mükəmməl səviyyədə elektron əlaqələrin yaradılmasından, yüksək səviyyədə təhlil bazası olan məlumat sistemlərinin qurulması istiqamətində işlərin həyata keçirilməsindən ibarətdir.

Artıq 2006-cı ildən ölkəmizdə Vergilər Nazirliyi sistemində vergi inzibatçılığı proseslərinin elektron şəkildə həyata keçirilməsinə imkan yaradan

“Avtomatlaşdırılmış Vergi İnformasiya Sistemi”-nin (AVİS-in) tətbiqi həyata keçirilir. Artıq 2007-2009-cu illərdə AVİS yerinə yetirdiyi iş proseslərini daha da genişləndirmişdir. Elektron dövlətin formalaşdırılması yönündə dövlət siyasətinə ilk dəstək verən orqanlardan biri Vergilər Nazirliyi olub.

Artıq 2006-cı ilin yanvar ayının 1-dən başlayaraq ölkə ərazisi üzrə Avtomatlaşdırılmış Vergi İnformasiya Sistemi fəaliyyət göstərmiş və onun həyata keçirilməsi nəticəsində Azərbaycan Respublikasının vergi xidməti yalnız MDB ölkələri arasında deyil, həmçinin Şərqi Avropada ən modern məlumat texnologiyasına malik xidmətlərdən biri olmuşdur. Bu layihənin ən önəmli məqsədi fəal bir texnologiya dəstəyi almaqla uğurlu vergi siyasətini reallaşdırmaqdır.

Azərbaycan Respublikasının Prezidenti elektron cəmiyyətin vergi qanunvericiliyi üçün vacibliyini qeyd edərək demişdir: “Elektron hökumətin tətbiqi xüsusilə də korrupsiyaya hallarını azaldacaq və qanunvericilik pozuntularına qarşı təsirli vasitə olacaq. Vergi qanunvericiliyinin tətbiqində yaranan problemlərin qarşısını almaq üçün hamılıqla çalışmalıyıq məmur-vətəndaş təmaslarını aradan qaldıra bilək.

Son dövrlərdə vergi qanunvericiliyinin tətbiqində çıxan problemlərin qarşısını almaq yolunda müxtəlif tədbirlər həyata keçirilmişdir. Onlardan bir neçəsi bunlar hesab olunur:

Kontaktsiz bəyannamələr 2003

E – bəyannamələr 2007

“Bir pəncərə” 2008

On-layn kargüzarlıq 2010

Fiziki şəxslərin on-layn qeydiyyatı 2011

Hüquqi şəxslərin on-layn qeydiyyatı 2012

Avtomatlaşdırılmış Vergi İnformasiya Sistemi köməylə vergi xidmətində sənədləşmə prosesləri elektron formada həyata keçirilmiş və vergi ödəyiciləri üçün operativ məlumat mübadiləsi təmin olunmuş, eləcə də vergi bəyannamələrinin qəbulu və emalı kimi proseslər daha da sadələşdirilmiş, iqtisadi təhlilin edilməsi və proqnozların həyata keçirilməsi üçün imkan yaradılmışdır ki, bu da vergi mexanizminin daha səmərəli reallaşmasına imkan verir.

Bunu da qeyd etmək lazımdır ki, Avtomatlaşdırılmış Vergi İnformasiya Sisteminin yaratdığı böyük miqyaslı imkanlar hesabına artıq 2007-ci ildə Azərbaycanda elektron bəyannamə sisteminin tətbiqi mümkün olmuş və bu niyyətlə İnternet Vergi İdarəsi yaradılmışdır.

Aydındır ki, ölkəmizdə sahibkarlıq fəaliyyətinin davamlı şəkildə inkişaf dövlətin iqtisadi siyasətinin əsas tərkib hissələrindən biri hesab olunur. Sahibkarlıq fəaliyyətinə dövlət qayğısının göstərilməsini və bu fəaliyyətin inkişafı üçün qanunsuz müdaxilələrin və süni maneələrin məhv edilməsini dövlət əsas vəzifələrindən biri hesab etməlidir.

Vergi inzibatchılığında önəmli keyfiyyət dəyişikliyinə səbəb olan Avtomatlaşdırılmış Vergi İnformasiya Sistemi vergi nəzarəti tədbirlərinin keyfiyyətinin artırılmasına mühüm rol oynamaqla yanaşı, vergidən yayınma hallarının aradan qaldırılması sahəsində müasir texnologiyaların istifadəsinə də əlverişli şərait yaratdı. ƏDV inzibatchılığının daha da təkmilləşdirilməsi həmçinin bu sahədə həyata keçirilən əməliyyatlara daha faydalı nəzarətin təşkili zərurətini nəzərə alaraq, artıq 1 yanvar 2008-ci ildən əlavə dəyər vergisi üzrə vahid depozit hesabının tətbiq olunmasına başlandı. ƏDV depozit hesabının tətbiq olunması nəticəsində ƏDV-nin ödənilməsindən yayınma hallarına və

ƏDV-nin qeyri-qanuni şəkildə əvəzləşdirilməsinə qarşı müasir və olduqca keyfiyyətli sxemin tətbiq edilməsinə nail olundu.

Müasir vergi siyasətinin əsas vəzifələrindən biri məcburi vergi yığımlarından könüllü vergi ödəmələrinə keçidini təmin etməkdən ibarətdir. Əgər vergi siyasəti insanlara vergi mədəniyyətini arşılaya bilsə, bu zaman vergi ödəyiciləri ilə vergi orqanları arasındakı bir çox problem öz həllini tapacaqdır. Dövlət vergilərin yığımında şəffaflığı təmin etmək və “vergi” anlayışını hər bir evə, hər bir ailəyə gətirməyi və bu sahədə təbliğat, məlumatlandırma-maarifləndirmə işini həyata keçirməyi qarşısına məqsəd olaraq qoyub.

Qeyd etdiyimiz məqsədlərə çatmaq üçün Azərbaycan Respublikasının Vergilər Nazirliyi mövcud məlumatlandırma mənbələrindən geniş miqyasda istifadə edir. Bugünkü dövrdə AR-nın prezidentinin rəhbərliyi ilə ölkədə vergi xidmətinin təkmilləşdirilməsi, müasirləşdirilməsi və müasir dünya standartlarına uyğunlaşdırılması istiqamətində tədbirlər həyata keçirilir. Bu məqsədlə “Azərbaycan 2020: gələcəyə baxış” İnkişaf Konsepsiyasında gələcəkdə vergi qanunvericiliyinin tətbiqində çıxan problemlərin qarşısını almaq üçün əsas strateji hədəfləri qarşısına qoymuşdur və bu Konsepsiyada Vergilər Nazirliyinə məxsus tədbirlərin həyata keçirilməsi məqsədilə “2013-2020-ci illərdə vergi sisteminin İnkişaf Strategiyası” qəbul edilmişdir. Bunun əsas missiyası:

- Azərbaycanın iqtisadi inkişaf məqsədlərinə çatmaq üçün mütərəqqi, keyfiyyətli və beynəlxalq normalara cavab verən vergi sisteminin formalaşdırılması,
- Qeyri-neft sektorunun inkişafının stimullaşdıraraq ölkənin ixrac potensialını gücləndirən vergi siyasətinin reallaşdırılması,
- Vergi ödəyiciləri və vergi orqanları arasında müasir əməkdaşlıq prinsiplərinin yaradılması,
- Əhaliyə vergi mədəniyyəti anlayışını arşılamaq və.s.

Azərbaycan Respublikasında iqtisadiyyatının davamlı inkişafını təmin olunmasına xidmət edən və Azərbaycan Respublikasının prezidentinin rəhbərliyi ilə uğurla həyata keçirilən vergi siyasəti ölkənin müasir vergi sisteminin modernləşdirilməsinə, eləcə də müasir dünya standartlarına tam şəkildə uyğunlaşdırılmasına şərait yaradacaq və sosial-iqtisadi inkişafın ölkədə təmin edilməsində və sahibkarlığın inkişafının daha da sürətləndirilməsində, həmçinin büdcə gəlirlərinin formalaşmasında önəmli mənbə kimi tanınacaqdır. İnformasiya texnologiyalarının geniş miqyasda tətbiq olunması və elektron xidmətlərin keyfiyyətə müasir prinsiplər əsasında fəaliyyəti Vergilər Nazirliyinin səlahiyyətlərinin daha da rahat şəkildə həyata keçirməsinə imkan yaradır.

Nəticə və təkliflər

İqtisadi inkişafın müasir mərhələsində vergi qanunvericiliyinin tətbiqi sferasında meydana çıxan problemlər və onların həlli yolları mövzusunda olan buraxılış işində həm ölkənin iqtisadi inkişafı üçün, həm də vergi qanunvericiliyinin təkmilləşdirilməsi üçün önəmli olan bir neçə problemləri araşdırdıq və bu problemlərin həlli üçün təkliflərimizi irəli sürdük.

Tədqiqat işi 2 əsas fəsildən və birinci fəsil 2 yarım fəsildən ikinci fəsil isə 3 yarım fəsildən ibarətdir.

Birinci yarım fəsildə Azərbaycan Respublikasının Vergi qanunvericiliyi, vergitutmanın formaları, dövlət, muxtar respublika və bələdiyyə vergiləri haqqında danışdıq. Burada Azərbaycanın Vergi sisteminin tarixi inkişafına nəzər saldıq. Həmçinin vergi hüquq mənbələri və vergi hüquq orqanlarının mahiyyəti haqqında məlumat verdik.

İkinci yarım fəsildə isə verginin iqtisadiyyata təsirlərini araşdırdıq. Laffer əyrisi vasitəsilə vergi dərəcələri ilə vergi daxilolmaları arasındakı asılığa nəzər saldıq. Məlum oldu ki, həm büdcə üçün həm də sahibkarlığın inkişafı üçün vergi dərəcələri optimallaşdırılmalıdır. Ölkənin vergi sistemi iqtisadi inkişafı dəstəkləməlidir.

Üçüncü yarım fəsildə Vergi qanunvericiliyinin tətbiqində meydana çıxan problemlərə toxunduq. Tədqiqat mövzusundan aydın olduki hal-hazırda vergi qanunvericiliyinin tətbiqi zamanı müxtəlif problemlər meydana çıxıb. Əsas problemlərdən biri kimi bələdiyyələrin əmlak vergilərinin yığmaq səlahiyyəti vergi qanunvericiliyində olsa da bu səlahiyyətini yerinə yetirə bilməməsidir. Belə ki, bir çox əmlaklarının inventar dəyərinin olmaması kifayət qədər dəyəri müəyyən olunmayan mülklər eləcə də uçota alınmayan qanunsuz tikintilər mövcud olması əmlak vergisinin yığılmasında problemlərin yaranmasına gətirib çıxarır.

Digər problemlərin yaranan səbəblərdən biri kimi” Qara mühasibatlığı”qeyd etdik.”Qara mühasibatlıq”ın vergi sisteminə gətirdiyi problemlərdən danışaraq bununla mübarizənin aktual bir məsələ olduğunu qeyd etdik.”Qara mühasibatlıq” təkcə vergi orqanları üçün bir problem hesab olubmamalıdır, həmçinin bir vətəndaş olaraq bu məsələyə qarşı tədbirlər həyata keçirməliyik.Çünki bunun bir çox sahələrdə tətbiqinə görə insanların ki vergidən yayınır,həmçinin özlərinin gələcəkdə pensiya almaq hüququnu itirir.

Dördüncü yarımfəsildə qeyd etdik ki, bələdiyyə vergilərinin yığılmasında olan problemlərin həll olunması üçün qanunsuz tikintilərin rəsmiləşdirilməsi, əmlaklara inventor dəyərinin müəyyənləşdirmək vacibdir.

Qara Mühasibatlığa qarşı isə ciddi tədbirlər görülməlidir .Bu sahədə çalışanlara cərimələr, sanksiyalar tətbiq edilməlidir.

Vergi qanunvericiliyinin tətbiqi zamanı yaranan problemlərdən biri kimi vergidən yayınmanı qeyd etmişdik.Vergidən yayınmanın arxasında müxtəlif səbəblər dayandığı məlumdur. Avropa təcrübəsinə baxdıqda gördük ki,vergilərin vaxtında və tam ödənilməsində heç də inzibati cərimələrin rolu deyil insanların vergiyə yanaşma tərzidir.Beləki inkişaf etmiş ölkələrdə vergidən yayınmaq şərəf və ləyaqət üçün təhqiredici hal hesab olunur.Bu halda heç kəs vergidən yayınmır.

Digər yarımfəsildə isə Müasir dövrdə Vergi qanunvericiliyinin tətbiqində yaranan problemlərin həlli yolunda görülən işlərdən danışdıq.

Artıq 2006-cı ildən ölkəmizdə Vergilər Nazirliyi sistemində vergi inzibatçılığı proseslərinin elektron şəkildə həyata keçirilməsinə imkan yaranan “Avtomatlaşdırılmış Vergi İnformasiya Sistemi” (AVIS-in) tətbiqi həyata keçirilir.

Elektron hökumətin tətbiqi xüsusilə də korrupsiyaya hallarını azaldacaq və qanunvericilik pozuntularına qarşı təsirli vasitə olacaq. Vergi qanunvericiliyinin

tətbiqində yaranan problemlərin qarşısını almaq üçün bütün vətəndaşların hamılıqla çalışması məmur-vətəndaş təmaslarını aradan qaldıra biləcək.

Artıq 2008-ci ilin əvvəlindən tətbiq olunmağa başlanan «bir pəncərə» sistemi elektron hökumətin vacib elementlərindən olan məlumatların vahid mərkəzdə cəmləşdirilməsini, vergi qeydiyyatı da hesab olunmaqla bütün inzibati qeydiyyatların bütövlüklə sinxronlaşdırılmasını reallaşdırır.

Sonda onu qeyd etmək lazımdır ki, İqtisadi inkişafın müasir mərhələsində vergi qanunvericiliyinin tətbiqində çıxan problemlərin araşdırılması və onların həll yollarının tətbiq olunması ölkəmizin təkcə vergi sisteminin inkişafını deyil, həmçinin ölkənin iqtisadi inkişafını təmin edəcək, iqtisadi rifahı qaldıracaqdır.

İstifadə olunmuş ədəbiyyat siyahısı:

1. E-commerce and tax (www.ird.govt.nz)
2. Income Tax Guide on E-commerce (Inland Revenue Authority of Singapore)
3. VAT on E-commerce activities in the EU (www.mayerbrownrowe.com)
4. "E-Commerce Tax Policy in Australia, Canada and the United States"
5. Tax and Commerce (www.fordham.edu)
6. Taxation of Electronic Commerce in the European Union (www.europe.eu)
7. <http://www.taxes.gov.az/uploads/neshrler/vergiyegirishderslik>
8. .Azərbaycan Respublikasının Konstitusiyası
9. Azərbaycan Respublikasının Vergilər Məcəlləsi
10. Azərbaycan Respublikasının Prezident fərmanları
11. Azərbaycan Respublikasının vergi xidməti; islahatlar və nəticələri A.F.Musayev, A.A.Hüseynov, Y.A.Kəlbiyev Bakı – Təfəkkür – 2002.
12. Brown R.G., Meyer R.F. The Fundamental Theorem of Exponential Smoothing – I. *Operation Research*, 1961, vol 9, 5..
13. <https://www.thebalancesmb.com/tax-avoidance-vs-evasion-397671>
14. <https://www.icaew.com/technical/tax/working-with-hmrc/report-and-resolve-a-tax-problem>
15. TAXES, TAXATION AND THE TAX SYSTEM prof. Ing. Vladimír Mokřý, CSc., University of Economics in Bratislava
16. <http://tedris.taxes.gov.az/az/xeberler/168>

- 17 https://muhasib.az/Vergiler/Sair/Vergi_mesuliyyet.php
- 18 <http://vergiler.az>
- 19 <http://www.taxes.gov.az/modul.php?name=statistika>
- 20 Vergi planlaşdırması və proqnozlaşması-Z.H.Rzayev
- 21 Vergi ensiklopediyası
- 22 Vergilər və İqtisadiyyatın Vergi tənzimlənməsi Leonid Xodov
- 23 Xarici ölkələrin vergi sistemi- Y.A.Kəlbəyev , R.B.Məhərrəmov,P.Q.Rzayev